

SZAKÁLY SÁNDOR

AZ ELLENFORRADALMI MAGYARORSZÁG (1919—1944) HADSEREGÉNEK FELSŐ VEZETÉSE

Történelmi-statisztikai tanulmány a katonai elitről

A marxista magyar történetírás jelentős eredményeket ért már el az ellenforradalmi Magyarország történetének feltárásában, értékelésében. Kisebb könyvtárnyira tehető azoknak a monográfiáknak, tanulmányköteteknek, tanulmányoknak a száma, amelyek a korszak politika-, gazdaság-, társadalom- és hadtörténelmét tárgyalják. Vannak azonban még mindig olyan területei e korszak történetének (is), amelyekre — különböző okok miatt — kevesebb figyelmet fordított történetírásunk. Ezek közé a kevésbé vizsgált és feltárt területek, illetve kérdéskörök közé tartozik az ellenforradalmi rendszer uralkodó elitjének, a kormányzó hatalmat kezében tartó rétegnek a problematikája. Annak ellenére, hogy e kérdés megoldásának fontosságára immáron húsz éve, hogy felhívta a figyelmet Márkus László „A Horthy-rendszer uralkodó elitjének jellegéről” című tanulmányában¹, nem készült átfogó, az elit különböző csoportjait együttesen vizsgáló, elemző tudományos feldolgozás.

Márkus Lászlónak a kérdés megválaszolásához elméleti megalapozottságot nyújtó tanulmánya, illetve az ahhoz kapcsolódó vita² jelentős impulzust adott az 1960-as évek elején még csak kibontakozóban levő kutatásoknak. A Márkus-tanulmánnyal egyidőben, illetve röviddel megjelenése után több, az ellenforradalmi korszak társadalmának különböző csoportjait, rétegeit vizsgáló tanulmány jelent meg,³ ezek jelentős része azonban szintén elméleti oldalról közelítette meg a problémát. Az első, konkrét vizsgálati eredményeket tartalmazó munkát Sipos Péter—Stier Miklós—Vida István készítette el és tette közzé 1967-ben.⁴

A kezdeti, viszonylag szűk kutatói gárdára épülő vizsgálatok az 1970-es évek közepén megélnékültek, új lendületet vettek. Az ELTE Szociológiai Tanszékének (ma már az ELTE Szociológiai Intézete) koordinálásával alap kutatás szintjén indultak meg az ellenforradalmi Magyarország uralkodó, kormányzó elitjének az összetételére vonatkozó, helyzetének bemutatására irányuló, történelem-

1 Márkus László: A Horthy-rendszer uralkodó elitjének jellegéről. Történelmi Szemle (a továbbiakban — TSz 1965/4. szám, 449—466. o.

2 A vita és a hozzászólások rövid, tartalmi ismertetését lásd: TSz 1965/4. szám, 466—468. o.

3 Szabolcs Ottó: Az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisának kérdéséhez. (Kandidátusi disszertáció) MTA Könyvtára; Ránki György: Gondolatok az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisának kérdéséről az 1920-as évek elején. TSz 1962/3—4. szám, 353—370. o.; Laczkó Miklós: Vázlat a szélsőjobboldali mozgalmak társadalmi hátteréről Magyarországon az 1930-as években. TSz 1962/5. szám, 449—470. o.

4 Sipos Péter—Stier Miklós—Vida István: Változások a kormánypárt parlamenti képviselőinek összetételében 1931—1939. Századok, 1967/3—4. szám, 602—621. o.

szociológiai igényű kutatások. Ezek a kutatások kiterjednek a korszak arculatát döntően meghatározó politikai, gazdasági, kulturális, egyházi és katonai elitre. Ezeknek a vizsgálatoknak az eredménye egyelőre még csak körvonalai-ban látszik, az adatok részletes feldolgozása és elemzése hosszabb időt igényel. Az egyes területeken elért, az egyes elitcsoportokra vonatkozó részeredmények publikálása viszont mindenképp hasznosnak tűnhet, márcsak azért is, mert úgy véljük, az esetleges vita újabb impulzusokat adhat a kutatásoknak.

Ez a tanulmány az ellenforradalmi Magyarország katonai elitjére, a katonai felső vezetésre vonatkozó kutatási eredményekről kíván képet adni, jelezve ezzel a kutatások jelenlegi állását, valamint a meglévő problémákat.

Az elit, pontosabban az uralkodó elit, Stier Miklós meghatározása szerint „... olyan alapján politikai-szociológiai természetű kategória, amely átfogja az uralkodó osztály legfelsőbb köreit, ellentétes érdekű rétegeit és csoportjait”.⁵ Ez az elit az ellenforradalmi Magyarországon, Márkus László szerint, három nagy csoportra osztható, éspedig: nagybirtok, finánc-tőke, állami bürokrácia. A katonai elit ezen utóbbi nagy csoport részét alkotta, de véleményünk szerint megközelítőleg sem rendelkezett olyan jelentőséggel és befolyással az ellenforradalmi Magyarországon, mint pl. a politikai vagy a gazdasági elit. Szerepe, befolyása és jelentősége jelentősebb belpolitikai válságok, illetve háború idején növekedett meg (pl. 1919—1921, vagy a második világháború).

Nézzük meg, hogy miként is értelmezhetjük a katonai elit fogalmát és melyek azok a kritériumok amelyek alapján valaki a katonai elitbe tartozónak tekinthető. Úgy véljük, az ellenforradalmi Magyarország katonai elitjére is megfelelőnek tűnik Morris Janowitz megállapítása. Ő a katonai elitről többek között a következőket írja: „Mint bármely más hivatásnál, a katonai hivatásnál is egy kis százaléknyi ember alkotja az elitet. Az elit terminus azokra vonatkozik, akik a tényleges és potenciális hatalmat a kezükben tartják, ha a hatalmat úgy határozzuk meg, mint a mások viselkedése feletti ellenőrzést. A katonai intézmény formális struktúrája miatt a katonai elit a legmagasabb rangú tisztekből áll. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy számos alacsony rangú tiszt nagy hatalommal rendelkezik, vagy azt, hogy a legtöbb magas rangú tiszt alacsonyabb rangú tanácsosokra és specialistákra támaszkodik, akik befolyásolják a katonai döntések meghozatalát.”⁶

Janowitz e megállapítása gyakorlatilag azt jelenti, hogy a katonai elitbe való tartozás kritériuma a rendfokozat és a beosztás, ami legtöbbször fedi egymást, de nem kevés kivétel is akad, illetve akadt az ellenforradalmi Magyarország katonai felső vezetésében.

E két kritérium figyelembe vételével 1919—1944 között mintegy 1100 személyt lehet a katonai elitbe tartozónak tekinteni. Ennek az 1100 személynek a közel egynegyedét kitevő 253, a katonai felső vezetés csúcsát képező vezérezredes és altábornagy adatait vizsgáltuk meg részletesen. A rendfokozati kritériumok alól csak a következő esetekben tettünk kivételt: a Kormányzó Katonai Irodájának főnöke, a testőrség parancsnoka, a légierők, a folyami erők parancsnoka, a vámőrség főparancsnoka, a csendőrség felügyelője, vegyesdandár, illetve hadtestparancsnok, az Államvédelmi Központ vezetője, valamint a legfontosabb katonai beosztásokat — Honvédelmi Miniszter, a Honvéd Vezérkar Főnöke — betöltött személyek.

Amint azt korábban már érzékeltettük, a hazai elitkutatás viszonylag szerényebb eredményekkel rendelkezik. Fokozottabban érvényes ez a megállapítás

⁵ Stier Miklós: Uralkodó elit, kormányzati hatalom — kormányzó réteg a Horthy-korszakban. Századok, 1983/2. szám, 438. o.

⁶ Janowitz, Morris: The Professional Soldier. A Social and Political Portrait. London, 1964. 6—7. o.

a katonai elite vonatkozó kutatások esetében. Azonkívül, hogy a már többször említett Márkus-tanulmány feletti vitában L. Nagy Zsuzsa és Ránki György is szükségesnek, illetve fontosnak tartotta a katonai elit szerepének, az uralkodó eliten belüli jelentőségének a hangsúlyozását,⁷ nem történt jelentősebb változás. Az eltelt mintegy húsz év alatt mindössze három olyan tanulmány készült el, és jelent meg közülük kettő, amely az ellenforradalmi Magyarország hadserege tisztikarának összetételével foglalkozott,⁸ illetve a katonai elit egyes szűk csoportjainak elemző vizsgálatát végezte el.⁹ Ezeknek a tényeknek az ismeretében nem csodálkozhatunk azon, hogy a tábornoki és tisztikar származási és nemzetiségi összetételéről még napjainkban is a negyvenes—ötvenes években kinyilvánított és elfogadott megállapítások vannak érvényben, amelyek minden tudományosságot, illetve konkrét vizsgálati eredményt nélkülöznek.¹⁰

Ez a rövid tanulmány természetesen nem töltheti be azt a hatalmas űrt, amely ebben a kérdésben — az ellenforradalmi korszak hadserege katonai felső vezetésének kialakulása, összetétele, szerepe stb. — a hadsereg és a korszak történetét tárgyaló munkákban tátong, nem tűzheti ki céljául, hogy teljes és hibátlan képet rajzoljon az ellenforradalmi korszak katonai elitjéről, de kísérlet lehet egy majdani — a mainál — teljesebb és realisabb kép kontúrjainak a meghúzására.

Az itt közöltek hat éves levéltári kutató munka eredményeit tükrözik és korántsem tekinthetők lezártak.¹¹ A további kutatás lehetővé teheti, hogy az

7 Mindkét vélemény a Márkus-tanulmány vitájában hangzott el. Lásd: TSz 1965/4. szám, 466—468. o. L. Nagy Zsuzsa és Ránki György hozzászólása.

8 *Mikics Lajos*: Politika, úriság és becsület Horthy-tisztikarában. Budapest (a továbbiakban — Bp.) 1981. A munka elsődlegesen a becsületügyi iratanyag felhasználásának a segítségével igyekszik képet adni a hadsereg tisztikaráról. A kép annyiban nem helyes — véleményünk szerint — hogy a tartalékos tisztek oldaláról közelíti meg a hadsereget. A könyv értékelését lásd: Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban — HK) 1982/4. szám, 661—663. o.

9 A szegedi ellenforradalmi tiszti csoport 15 tagú körének történet-szociológiai igényű vizsgálatát végezte el *Bence László*, „Az ellenforradalmi katonai elit kialakulásának vizsgálata egy tiszti csoport pályafutásának bemutatásával 1919—1920” című bölcsészdoktori disszertációjában. (Bp. 1972., Kézirat)

A második világháborús magyar katonai felső vezetés (legszükebb irányító réteget alkotó 35 vezérezeres) összetételéről közölt tanulmányt *Szakály Sándor*, „A második világháborús magyar katonai felsővezetés összetétele” címmel. Valóság, 1983/8. szám, 78—91. o.

10 A hadsereg tábornoki és tisztikaráról általában a következő „megállapítások” vannak jelen a publicisztikában, de néha tudományos igényű munkákban is: „német származásúak”, az uralkodó osztályok soraihoz kerültek ki, képzetlenek, felkészületlenek stb. Lásd pl. *Korom Mihály*: Dálnoki Miklós Béla. Társadalmi Szemle, 1982/11. sz.

11 A kutatás során a következő levéltári forrásokat hasznosítottuk (a teljesség igénye nélkül): Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban — HL) (Bp.): Honvédelmi Minisztérium 31. (tiszti személyügyi) osztály 1919.; Honvédelmi Minisztérium 8. (tiszti személyügyi) osztály 1920—1945.; Honvédelmi Minisztérium Elnöki osztály, „Származás igazolások” 1940—1943.; a Ludovika Akadémia iratai 1885—1920 (felvételi kérvények, osztály névkönyvek, osztályozási jegyzékek, avatási lajstromok); A pécsi honvéd hadapródiskola iratai (törédékek). A nagyváradi honvéd hadapródiskola iratai (törédékek); a Hadiakadémia iratai; Tiszti személyügyi anyagok; 1891-ben és korábban születettek; *Kálmán Dániel*: A magyar királyi honvédség a második világháborúban (Kézirat) HL Tanulmánygyűjtemény, 2721. és 2779. szám; *Kéri Kálmán*: A második világháború közötti magyar vezérkar kiképzése és továbbképzése. HL Tanulmánygyűjtemény, 2379. sz. Honvédelmi Minisztérium Központi Irattára (Bp.): Tiszti személyügyi anyagok — 1891 után születettek.

A levéltári forrásokon kívül a következő lexikonokat, adattárakat, feldolgozásokat, visszaemlékezéseket használtuk: Adeliges Jahrbuch 1936/43. Luzern, 1969., 1944/52. Luzern, 1965., 1953. Luzern, 1953., 1954. Luzern, 1954., 1955. Luzern, 1955., 1958—61. Luzern, 1960., 1962/65. Luzern, 1964., 1966/68. Luzern, 1967., 1972/75. Luzern, 1972., 1976/78. Luzern, 1976., 1976/78. II. Teil. Luzern, 1977. (valamennyit *dr. Barcsay-Amant Zoltán* szerk.). Album der k.k. Theresianischen Akademie (1746—1913). Wien, 1913. *Árokey Lajos*: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918—1919. HK 1983/1. szám, 73—95. o.; *Árokey Lajos*: A rejtett katonai attasé szolgálat első állomáshelyeinek felállítása 1920—1923. HK 1983/3. szám, 356—381. o.; *Árokey Lajos*: A rejtett katonai attasé szolgálat tevékenysége 1923—1928 között. HK. 1983/4. szám, 574—592. o. *Fogarassy László*: Kik vezették az 1919-es magyar Vörös Hadsereget? Borsodi Szemle, 1971/1. szám, 70—78. o.; *Garay Lajos*: A pécsi magyar királyi honvéd hadapródiskola története. Pécs, 1939.; *Hidvéghy Sándor*: A kőszegi cs. és kir. katonai alreáliskola (azelötti cs. és kir. katonai felsőnevelőintézet) története 1856—1918. Kőszeg, 1937.; *Hellebronth Kálmán* (szerk.): A Vitézi Rend története, szervezete és tagjainak névkönyve. Bp., 1941.; *Hubka, Gustav*: Der Jahrgang 1896/98 der K.u.K. Kriegsschule in Wien. Wien, 1947.; *Kádár Gyula*: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Bp., 1978.; Die K.u.K. Kriegsschule 1852—1902. Wien, 1903.; *Koschowitz Gyula* (szerk.): Magy. Kir. Honvéd Ludovika Akadémia tényleges állományú tisztképző tanfolyamát végzett növendékek és rendkívüli hallgatók névjegyzéke (1887—1901). Bp., 1917.; *Krebs, Gotthold* (szerk.): Die K. und K. Militär-Oberrealschule zu Mährisch-Weiskirchen. Wien—Leipzig, 1906.; Keresztény Magyar Közéleti Almanach I—II. k. Bp., 1940.; Ki-kicsoda? Kortársak lexikona. Bp., 1937.; *Lakatos Géza*: Ahogy én láttam. (Visszaemlékezések) München, 1981. A legújabb kor lexikona III. jav. kiad. Bp., é. n.; A magyar királyi honvédelmi minisztérium ügybeosztása és névkönyve az 1918. évre. Bp., 1918.; Magyar politikai lexikon (Magyar politikusok) 1914—1929. Bp., é. n.; A Magyar Társadalom Lexikonja. Bp., 1930.; *Nagy Vilmos*: Végzetes esztendő. Bp., é. n.; Nemesi Évkönyv 1923. Bp., 1923.; 1924. Bp., 1924.; 1925—1926. Bp., 1927., 1927—1928. Bp., 1929., 1929—1934. Bp.,

itt felvázolt kép a későbbiek folyamán részletesebb és árnyaltabb legyen, valamint a jelenlegi vizsgálatnál feldolgozott mintegy húsz szempont a duplájára növekedjen. Ezeket a szempontokat három nagyobb csoportba vontuk össze: származás, iskolai végzettség, katonai pályafutás. Ezek a szempontok elégségesnek tűnnek ahhoz, hogy a katonai felső vezetés tagjainak vizsgálat alá vett részéről reális kép alakuljon ki. Egy, a származás kategóriába sorolható szempontot, a *nemzetiséget*, nem vontunk be a vizsgálatba. Ezt a következők miatt tettük: gyakorlatilag mind a 253 személy magyar anyanyelvűnek, illetve nemzetiségűnek vallotta magát¹² még az Osztrák—Magyar Monarchia időszakában felvett katonai anyakönyvi lapok tanúsága szerint is, amikor pedig a nemzeti-ségi szempontnak nem volt különösebb jelentősége a hadseregek tisztikarán belül. A közös (K. u. K.) hadseregben legfeljebb a magyar nemzetiség nem jelentett előnyt. A közös hadsereg tábornoki és tisztikarának nemzetiségét „császári és királyinak” lehet mondanunk, míg a honvédségéét — a horvát, német, szlovák, román származású tisztek és tábornokok ellenére is — magyarnak, pontosabban ezen utóbbiak miatt „magyar érzelműnek”. A tények nem bizonyítják azt a kellőképpen alá nem támasztott és nem is bizonyított, elsődlegesen a nevek elemzése alapján kialakított téves képet, mely szerint a magyar hadsereg német (hangzású) nevet viselő tábornokai és tisztjei „svábok” és így eleve németbarátok, míg a magyar és szláv nevéek (ez utóbbiak is szép számmal voltak a „magyar” tábornokok és tisztek között) magyar érzelműek, sőt mi több németellenesek voltak. Főleg akkor nem fogadható el ez a megállapítás, amikor azt tapasztaljuk, hogy a vizsgálódók az anyák, esetleg a nagyszülők nevére már nem terjesztik ki „kutatásaikat”. Ezen esetekben ugyanis azt tapasztalhatnánk, hogy a legtöbb „magyar” tábornok legalább annyira „sváb” (pl. Nagy Vilmos, Csatay Lajos), mint amennyire a „sváb” „magyar” (pl. Szombathelyi Ferenc, Medvey Aurél). Ugyanakkor kérdés az is, hogy hova sorolandók azok, akik magukat magyarnak vallják, de pl. angol, német, horvát, lengyel, magyar „ősökkel” rendelkeznek (Stomm Marcel)? Úgy véljük, az ellenforradalmi korszak hadserege tábornoki és tisztikara németbarátságának gyökereit nem a nevek elemzésénél, hanem sokkal mélyebben kell keresnünk, mint ahogy azt a felületes szemlélő gondolná, messzebbre nyúlnak azok vissza. Az Osztrák—Magyar Monarchia hagyományosan német orientációs politikája és szövetsége, a tábornoki és tisztikar jelentős részének K. u. K. neveltetése és múltja, az első világháborús osztrák—magyar—német szövetség, a Párizs környéki békeszerződések, a magyar revíziós törekvések német részről történő támogatása, a második világháborús gyors német sikerek, valamint a nemzetiszocialista eszmékkel való szimpatizálás a „magyar” származású tábornokok és tisztek zömét is a németekhez közelítette. Ennek természetesen nem mond el- lent az, hogy voltak a tisztek és tábornokok körében olyanok, akikből, éppen a fent említettek hatására, kibujt a „sváb”, netán a „szász”. Véleményünk szerint valaki magyarságát nem a nevének hangzása, hanem tettei, a magyarság-

1934., 1935. Bp., 1935. (valamennyit *Daróczy Zoltán* szerk.). Országgyűlési Almanach az 1927—1931. évi országgyűlésre. Bp., 1927., az 1931—36. évi országgyűlésről. Bp., é. n., az 1935—40. évi országgyűlésről. Bp., é. n., az 1939—44. évi országgyűlésről. Bp., 1940., Parlamenti Almanach az 1922—1927. évi nemzetgyűlésre. (Bp., é. n.); *Péterfy Károly*: A soproni m. kir. honvéd főreáliskola története 1898—1921. Sopron, 1927.; *Püsch Jenő*: A magyar királyi honvédségi Ludovika Akadémiából 1890 augusztus 18-án kilépett növendékek 30 éves találkozásának ünnepsége. (Bp., 1920.), *Shvoy Kálmán* titkos naplója és emlékirata 1918—1945. Bp., 1983.; *Svoboda, Johann*: Die Theresianische Militär-Akademie zu Wiener-Neustadt und ihre Zöglinge von der Gründung der Anstalt bis auf unsere Tage. I—III. Band. Wien, 1894., 1897.; *Szilák Jolán*: A Magyar Vörös Hadsereg offenzív felderítő tevékenységéről. Belügyi Szemle, 1969/7. szám, 47—58. o.; *Vághó Ignác* (összeáll.): Adalékok a m. kir. honvéd Ludovika Akadémia történetéhez. Bp., 1899.; *Veress Lajos* (Kiad. és sajtó alá rend.): Magyarország honvédelme a II. világháború előtt és alatt (1920—1945) I—II. k. München, 1972. Vitézek Albuma. Bp., 1939.

¹² A vizsgálatban szereplő 253 személy közül egyedül Pokorny Hermann vallotta magát cseh és német anyanyelvűnek. HL Családi gyűjtemény, Pokorny Hermann önéletrajza.

hoz való viszonya alapján kell megítélni. „Jó magyar az, aki emberi, jó tagja a magyar közösségnek” — írta Illyés Gyula,¹³ s úgy véljük, megállapításait jelen esetben is elfogadhatjuk.

Mielőtt rátérnénk a konkrét eredmények közlésére és elemzésére, előre kívánjuk bocsátani még azt, hogy az 1919—1944-es időhatárokat „rugalmasan” kezeltük és a vizsgálatba bevontuk azokat a személyeket is, akik a nyilas uralom időszakában (1944. október 15/16—1945. április 4.) kerültek be a katonai felső vezetés tagjai sorába, illetve foglaltak el a korábbinál jelentősebb beosztást, léptek elő magasabb rendfokozatba.

Egy ilyen jellegű vizsgálat esetében mindenképp célszerűnek és hasznosnak látszik a vizsgálatba bevont személyek nevének a közlése. Esetünkben a névsor magában foglalja mind a 253 személy nevét, eredeti nevét, nemesi elővét, vitézi címét és legmagasabb rendfokozatát.¹⁴ A többi konkrét adatot, a pályafutás részletes leírását, a tanulmány második részét képező „Adattárban” közöljük majd, ahol feltüntetjük azokat az ellentmondásos adatokat is, amelyek feloldása egyelőre sikertelennek bizonyult.

1. ABELE Ferenc, vitéz, lilienbergi báró, altábornagy
2. ADORJÁN Ágoston, vitéz, menasági, altábornagy
3. AGGTELEKY (Adamik) Béla, vitéz, altábornagy
4. ÁGOTHA Árpád, vitéz, székelyudvarhelyi, altábornagy
5. ÁLGYA-PAP (Álgya) Sándor, alsókománai, altábornagy
6. ÁLGYA-PAP (Álgya) Zoltán, alsókománai, altábornagy
7. ÁNYOS Aladár, vitéz, faiszi és vámosi, altábornagy
8. ARTNER Kálmán, vitéz, fertőszentmiklósi, altábornagy
9. BAJNÓCZY József, vitéz, dési, vezérezredes
10. BAKAY (Baksity?) Szilárd, vitéz, altábornagy
11. BALASSA Béla, vitéz, nemes, altábornagy
12. BÁNFALVY (Birnbauer) István, vitéz, vezérőrnagy
13. BANGHA Imre, nemes, altábornagy
14. BARABÁS (Freyberger) Emil, vitéz, altábornagy
15. BARDÓCZY (Bader) Ferenc, vitéz, altábornagy
16. BARISS Árpád, vezérőrnagy
17. BARTHÁ Károly, vitéz, dálnokfalvi, vezérezredes
18. BARTHA Lajos, sepsiszéki-nagyborosnyói, altábornagy
19. BAUSZERN Ármin, nemes, címzetes vezérőrnagy
20. BÉLDY (Bruckner, Béli) Alajos, vitéz, vezérezredes
21. BELITSKA Sándor, címzetes vezérezredes
22. BEREGFY (Berger) Károly, vezérezredes
23. BERNÁTSKY Kornél, vitéz, címzetes altábornagy
24. BERZEVICZY Béla, berzeviczei és kakaslomniczi, altábornagy
25. BIFFL Ferenc, vitéz, piliczai, altábornagy
26. BILLNITZER Ernő, altábornagy
27. BISZA Ferenc, altábornagy
28. BOGÁNYI Károly, altábornagy
29. BOGYAY Artúr, várbogyai és nagymádi, ezredes
30. BOR Jenő, halmaji, altábornagy
31. BOROSS Sándor, altábornagy

¹³ *Illyés Gyula*: Ki a magyar. Bp., 1982. 42. o.

¹⁴ A tanulmányban, az egységesség igényét szem előtt tartva, következetesen a honvédségben 1941. augusztus 1-e után érvényben volt táborszernagy rendfokozati elnevezéseket — vezérőrnagy, altábornagy, vezérezredes, tábornagy — használjuk. 1924. augusztus 12-ig a honvédségben a következő táborszernagy rendfokozatok voltak érvényben: vezérőrnagy, altábornagy, gyalogsági (lovassági, tűzérési) táborszernagy (az utóbbi négy rendfokozati elnevezés és rendfokozat az 1941. augusztus 1-e utáni vezérezredesi rendfokozatnak felel meg) vezérezredes, tábornagy. A vezérezredesi rendfokozat megszüntetéséről az 1924. augusztus 12-én kelt I 189/K. I. — 1924. számú Kormányzói elhatározás intézkedett. (HL Kormányzói elhatározások, 1924. augusztus 12.) 1924 augusztusától 1941 augusztusáig a következő táborszernagy rendfokozatok voltak rendszeresítve a honvédségben: táborszernagy, altábornagy, gyalogsági (lovassági, tűzérési) táborszernagy, tábornagy. A rendfokozatok, illetve elnevezéseik változására lásd: *Zachar József*: A had nagytól a hadnagyig. Élet és Tudomány, 1983/28. szám, 877—880. o.

32. BÖCKL József, altábornagy
33. BRUNSWIK György, korompai, altábornagy
34. CZIBUR András (Andor), altábornagy
35. CSIEGLER Gusztáv, altábornagy
36. CSÁKY Károly, körösszeghi és adorjáni gróf, vezérezredes
37. CSÁKY Zsigmond, körösszeghi és adorjáni gróf, címzetes altábornagy
38. CSATAY Lajos, csataji, vezérezredes
39. CSÉCSI-NAGY Imre, vitéz, altábornagy
40. DÁNI Balázs, vitéz, gyarmati és magyarcsékei, címzetes vezérezredes
41. DÁNI Béla, gyarmati, vezérőrnagy
42. DEÁK Ferenc, vitéz, vezérőrnagy
43. DECLEVA (Dekleva) Zoltán, vezérezredes
44. DEMÉNY Géza, altábornagy
45. DENK Gusztáv, vitéz, kistoronyi, vezérezredes
46. DOMANICZKY Ödön, vitéz nemes, altábornagy
47. DÓMÓTÓR (Schreiber) János, vitéz, altábornagy
48. FÁBRY (Oláh) Dániel, dr. vitéz, nemes, altábornagy
49. FALTA László, vitéz, altábornagy
50. FARAGHO (Faragó, Faraghó) Gábor, vitéz, vezérezredes¹⁵
51. FARKAS Ferenc, vitéz, kisbarnaki, vezérezredes
52. FEKETEHALMY-CZEYDNER (Zeidner) Ferenc, vitéz, vezérezredes
53. FERJENTSIK Ottó (Ottokár), tövisházi, vezérezredes
54. FINTA József, altábornagy
55. FOLKUSHÁZY Lajos, folkusfalvi, altábornagy
56. FRIEDRICH István
57. FUTÓ József, altábornagy
58. FÜLEKY Dezső, vitéz, altábornagy
59. GERBERT Károly, altábornagy
60. GOMBOS Mihály, inczédi, altábornagy
61. GORONDY-NOVÁK (Novák) Elemér, nemes, vezérezredes
62. GÖMBÖS Gyula, vitéz, jákfai, vezérezredes
63. GÖRGEY György, görgői és toporci, vezérőrnagy
64. GRASSY József, vitéz, altábornagy
65. GUILLEAUME Árpád, vitéz, altábornagy
66. GYIMESY (Gross, Gimesy) Ernő, altábornagy
67. GYIMESY (Gross, Gimesy) Frigyes, vitéz, altábornagy
68. GYÓRFFY-BENGYEL (Bengyel) Sándor, vezérezredes
69. HANKOVSKY Gyula, dr., vezérőrnagy
70. HARDY Kálmán, dr. vitéz, nemes, altábornagy
71. HARMOS Zoltán, hihalmi, altábornagy
72. HÁRY László, vitéz, címzetes vezérőrnagy
73. HARTMANN Gaszton, warterschildi lovag, ezredes
74. HEDRY Béla, hedri, címzetes altábornagy
75. HEGEDŰS Pál, altábornagy
76. HELLEBRONTH Antal, vitéz, tiszabéói, címzetes vezérezredes
77. HELLEBRONTH (Krantz) Vilmos, vitéz, altábornagy
78. HENNYEY (Erb) Gusztáv, vitéz, vezérezredes
79. HESZLÉNYI (Heyszl) József, vitéz, vezérezredes
80. HINDY Iván, vitéz, kishindi, vezérezredes
81. HOLLÓSY-KUTHY (Kuthy) László, vitéz, gertenyesi, altábornagy
82. HOMLOK (Holmok) Sándor, vitéz, altábornagy
83. HOMROGDY (Lichtenstein) Pál, vitéz, homrogdi, altábornagy
84. HORTHY István, vitéz, nagybányai, címzetes vezérezredes
85. HORVÁTH Ferenc, vitéz, altábornagy
86. HORVÁTH László, altábornagy
87. HORVÁTH Sándor, vitéz, vezérőrnagy
88. IBRÁNYI Mihály, vitéz, vajai és ibrányai, altábornagy
89. IGMÁNDY-HEGYESSY (Hegyessy) Géza, vitéz, altábornagy
90. ILLY Sándor, vitéz, vezérőrnagy
91. JANKOVICH Szavér Ferenc, jeszeniczei, altábornagy

¹⁵ Faragho Gábor vezérezredesi kinevezésére vonatkozóan nem áll rendelkezésünkre hiteles adat. Tény, hogy Moszkvában a fegyverszüneti delegáció vezetőjeként, majd később is mint vezérezredes szerepelt. A nyilas vezetés mint altábornagyot fosztotta meg rangjától. Lásd: Honvédségi Rendelet (Személyes ügyek) 1945/4. szám (1945. január 24.).

92. JANKY Béla, bulcsi, altábornagy
93. JANKY Kocsárd, vitéz, bulcsi, vezérezredes
94. JÁNY (Hautzinger) Gusztáv, vitéz, vezérezredes
95. JUHÁSZ László, vitéz, altábornagy
96. JUSTY Emil, vitéz, nemes, vezérezredes
97. KALÁNDY (Kleindin) Imre, vitéz, altábornagy
98. KÁLMÁN Imre, vitéz, kisóczyi, albátornagy
99. KAPUSTYÁK Károly, altábornagy
100. KARÁNSEBESY (Paica) Gyula, altábornagy
101. KÁRPÁTHY Kamilló, vitéz, vezérezredes
102. KARY BÉLA, vitéz, gyergyószentmiklósi, altábornagy
103. KAUNZ János, tannenriedi, altábornagy
104. KENESE Waldemár, vitéz, altábornagy
105. KERESZTES-FISCHER (Fischer) Lajos, vitéz, vezérezredes
106. KISS FERENC, balásfalvi, altábornagy
107. KISS István, vitéz, altábornagy
108. KISS János, vitéz, altábornagy
109. KISS Kálmán, vitéz, altábornagy
110. KISS László, vitéz balásfalvi, altábornagy
111. KOLTHAY (Schreiber) Ferenc, vitéz, altábornagy
112. KONÉK Emil, norvalli, altábornagy
113. KONTZ Sándor, körpényesi, altábornagy
114. KOÓS Miklós, vitéz, békei, altábornagy
115. KOSZMOVSZKY József, vitéz, altábornagy
116. KOVÁCS Aladár, vitéz, nemes, altábornagy
117. KOVÁCS Gyula, vitéz, altábornagy
118. KOVÁTS (Kovács) Béla (Árpád), vitéz, újthordai, altábornagy
119. KOZMA Ferenc, vitéz, altábornagy
120. KOZMA István, vitéz, felsőtornjai, altábornagy
121. KÖLLER György, altábornagy
122. KRATOCHVIL Károly, szentkereszt-hegyi, altábornagy
123. KREYBIG Rudolf, rittersfeldi és madari, vezérőrnagy
124. KRUCHINA (Krusina) Manó (Emanuel), altábornagy
125. KUBINYI Gyula, felsőkubini és deményfalvi, altábornagy
126. KUDRICZY (Haiser) István, altábornagy
127. KUNCFALUSY (Kunz) Jenő, altábornagy
128. LAKATOS Géza, vitéz, csíkszentsimoni, vezérezredes
129. LÁNG Boldizsár, báró, altábornagy
130. LÁSZLÓ (Laucek) Dezső, vitéz, vezérezredes
131. LÁSZLÓ Miklós, vitéz, altábornagy
132. LÁZÁR Károly, vitéz, csíktaplóczyai, altábornagy
133. LEHÁR Antal, báró, vezérőrnagy¹⁶
134. LENGYEL Béla, vitéz, ebesfalvi, altábornagy
135. LENZ Albin, nagysárosi, altábornagy
136. LÉTAY Gyula, nyírjési, altábornagy
137. LITTAY (Lichtneckert) András, vitéz, vezérezredes
138. LORX Győző, ruszki, vezérőrnagy
139. LUCICH Károly, altábornagy
140. LUDVIG György, vezérezredes
141. MAGYAROSY (Merkovits, Magyarosi) Sándor, vitéz, vezérezredes
142. MAJOR (Mayer) Jenő, vitéz, vezérezredes
143. MAJOR (Mayor) Miklós, szászhidvégi, altábornagy
144. MAKAY István, vitéz, makói és geleji, altábornagy
145. MALICZKY Oszkár, altábornagy
146. MARKÓCZY János, vitéz, altábornagy
147. MARSCHALKÓ Kornél, vitéz, nemes, altábornagy
148. MÁTHÉ Kálmán, vitéz, nemes, altábornagy
149. MATOLTSY (Matolcsy) Elek, zilahi, altábornagy
150. MÁTYÁS Sándor, vitéz, pávai, altábornagy
151. MATTYASOVSKY László, matyasóczyi, altábornagy

¹⁶ IV. Károly nevezte ki 1921 októberében, a második „királypuccs” idején, amikor már nem rendelkezett semmi féle, így kinevezési joggal sem. V. ö.: Eckartsaui nyilatkozat, 1918. november 12.

152. MAXON Lajos, rövidi, altábornagy
153. MEDVEY (Kruttschnitt) Aurél, altábornagy
154. MÉREY László, vitéz, nagyselmeci, altábornagy
155. MÉSZÁROS István, ezredes
156. MÉSZÖLY Elemér, sárbogárdi, vezérőrnagy
157. MIKLÓS Béla, vitéz, lófő, dálnoki, vezérezredes
158. MINA Alajos, altábornagy
159. MÓDLY Zoltán, vitéz, altábornagy
160. MOUILLARD Győző, altábornagy
161. NÁDAY István, vitéz, vezérezredes
162. NAGY Gyula, vitéz, primor, szotyori, altábornagy
163. NAGY (Raics) Károly, vitéz, nagymegyeri, altábornagy
164. NAGY Pál, vitéz, nemes, vezérezredes
165. NAGY Vilmos, vitéz, lófő, nagybacsoni, vezérezredes
166. NAGYÓSZY (Wolf, Nagyószai) Miklós, altábornagy
167. NAGYSZOMBATHY (Zdražilek) Miksa, nagyszombati, altábornagy
168. NÁNÁSSY-MÉGAY (Mégay) Ernő, vitéz, altábornagy
169. NEMEREY (Gross) Márton, vitéz, altábornagy
170. NÉMETH József I, altábornagy
171. NÉMETH József II, altábornagy
172. OLGYAY Károly, altábornagy
173. PACOR József, vitéz, karstenfelsi és hegyaljai, altábornagy
174. PLATTHY Pál, turócvideki és nagypalugyai, altábornagy
175. PLEPLÁR Lajos, staribrodi, címzetes altábornagy¹⁷
176. POKORNY Hermann, altábornagy
177. RÁKOSI Béla, nemes, altábornagy
178. RÁKOSI György, dr. vitéz, altábornagy
179. RAKOVSKY György, nagyrákói és kelemenfalvi, altábornagy
180. RÁNKY (Reinl) József, vitéz, altábornagy
181. RAPAICH Richárd, vitéz, ruhmwerthi, vezérezredes
182. RÁTZ Jenő, vitéz, nagylaki, vezérezredes
183. RÉTHY Zsolt, gálfalvi, vezérőrnagy
184. RÉVY Kálmán, vitéz, dombóvári, altábornagy
185. RIEDL Lajos, altábornagy
186. RIEDL Miklós, altábornagy
187. RÓDER Vilmos, vezérezredes
188. RUBINTHY (Rubint) Dezső, vitéz, altábornagy
189. RUSZKAY (Ranzenberger) Jenő, vitéz, címzetes vezérezredes
190. RUSZKICZAY-RÜDIGER (Rüdiger) Imre, vezérezredes
191. SÁFRÁNY Géza, vitéz, altábornagy
192. SÁRKÁNY Jenő, vitéz, illencfalvi, altábornagy
193. SÁVOLY János, nagyidai, altábornagy
194. SCHILL Ferenc, vezérőrnagy
195. SCHINDLER Szilárd, vezérezredes
196. SCHMOLL Endre, altábornagy
197. SCHNETZER Ferenc, vezérőrnagy
198. SCHNÖRCH Jenő, monostori, altábornagy
199. SCHÖNNER Odiló, vitéz, schöndorni, altábornagy
200. SCHWEITZER István, vezérezredes
201. SEKULICH Szilárd, altábornagy
202. SHVOY István, vitéz, vezérezredes
203. SHVOY Kálmán, dr. vitéz, altábornagy
204. SIEGLER Géza, eberswaldi, altábornagy
205. SILLEY (Siller) Antal, vitéz, altábornagy
206. SIPOS Árpád, vitéz, vezérezredes
207. SIRCHICH Béla, kissirai, altábornagy
208. SOMKUTHY (Schitler) József, vitéz, vezérezredes
209. SOMOGYI Endre, vitéz, altábornagy
210. SOMOGYI Lajos, megyesi, altábornagy
211. SÓNYI (Solarcz) Hugó, vitéz, vezérezredes
212. SOÓS Károly, vitéz, bádoki, vezérezredes

¹⁷ Stari-brodi nemesi előnevét (nemességet kapott 1918. február 16-án) a Belügyminisztérium állásfoglalása szerint nem használhatta, mert a nemesi oklevelét nem váltotta ki. (HL HM 1925. Eln. 8. 7425.) Ennek ellenére használta nemesi előnevét!

213. SÖVÉNYHÁZI-HERDICZKY (Herdiczky) Jenő, altábornagy
214. SRÉTER István, vitéz, szandai, címzetes altábornagy¹⁸
215. STIRLING László, szentgyörgyvári, altábornagy
216. STOMM Marcel, gróf, altábornagy
217. SUHAY Imre, nemes, altábornagy
218. SZABÓ László Gusztáv, vitéz, altábornagy
219. SZÁHLENDER Béla, altábornagy
220. SZEDERJEY (Szederjei) Elemér, altábornagy
221. SZINAY (Sznistsák) Béla, vitéz, szinai, altábornagy
222. SZIVÓ Sándor, bunyai, altábornagy
223. SZOMBATHELYI (Knausz) Ferenc, vitéz, vezérezredes
224. SZTÓJAY (Stojakovics) Döme (Demeter), vitéz, vezérezredes
225. TAKÁCH-TOLVAY (Takács) József, vitéz, kisjókai, nagykürthi és köpösi gróf, altábornagy
226. TAKÁTSY (Takácsy) György, altábornagy
227. TÁNCZOS Gábor, címzetes vezérezredes
228. TARÓCZY (Zmazsenka) Nándor, altábornagy
229. TASNÁDY (Taschler, Tasnádi) Guidó, ezredes
230. TEMESSY (Sekulits) Milán, vitéz, altábornagy
231. TEMESY (Gruber) Béla, dr., altábornagy
232. TERNEGG Kálmán, vezérezredes
233. THAN Károly, vitéz, báró, altábornagy
234. THOTT (Tóth) Gábor, nemes, altábornagy
235. TÓTHVÁRADY-ASBÓTH (Tóthvárady) István, vitéz, nemes, altábornagy
236. TRUNKWALTER Ödön, vezérőrnagy
237. ÚJSZÁSZY István, vezérőrnagy
238. VARGYASSY (Jelič, Vargyassi) Gyula, vitéz, altábornagy
239. VASSEL Károly, altábornagy
240. VASVÁRY (Eisensehr) Frigyes, vitéz, vezérőrnagy
241. VASVÁRY (Eisensehr) József, vitéz, altábornagy
242. VATTAY (Vetter) Antal, vitéz, altábornagy
243. VERESS Lajos, prímor, dálnoki, vezérezredes
244. VOGT Waldemár, vezérezredes
245. VÖRÖS Géza, vitéz, nemes, altábornagy
246. VÖRÖS János, vitéz, nemes, vezérezredes
247. WERTH Henrik, vezérezredes
248. WILLERDING Rudolf, báró, lovag, vezérezredes
249. WULF Olaf, altábornagy
250. ZÁCH (Nack) Emil, vitéz, címzetes vezérezredes
251. ZÁKÓ (Zakó) András, reszneki, vezérőrnagy
252. ZALAY (Zechtenmayer) József, vitéz, címzetes altábornagy
253. ZELENKA Zoltán, kutnai és eörvistyei, altábornagy

A névsort vizsgálva a következőket állapíthatjuk meg. Az ellefordalmi Magyarország katonai felső vezetése tagjai közül 129 volt tagja a Vitézi Rendnek (50,98⁰/₀). Ennek egyébként véleményünk szerint különösebb jelentőséget nem tulajdoníthatunk, lévén, hogy a Vitézi Rendbe történő felvétel előfeltétele bizonyos számú és „minőségű” világháborús kitüntetés volt. Ezzel az általunk vizsgált 253 személy szinte kivétel nélkül rendelkezett, így amennyiben kérte (volna) felvételét a Vitézi Rendbe, automatikusan be is kerülhetett (volna). Számosan viszont nem tartottak igényt a vitézi címre és a néhány tíz holdtól 200—300 holdig terjedő vitézi birtokra. Voltak olyanok is, akik komolytalannak tartották a „vitézkedést” (!), míg mások nem kívánták megváltoztatni a nevüket, miután a magyar hangzású név is feltétele volt a vitézi cím elnyerésének és használatának. Ez alól a feltétel alól csak kevés esetben tettek kivételt.

Amint látjuk a névváltoztatás — beleértve a név írásmódjában történt változásokat is, Ó—O, I—Y stb. — alig valamivel haladja meg a huszonöt száza-

¹⁸ Vitézi címéről és rendfokozatáról is leköszönt. (HL Kormányzói elhatározások. 1926. szeptember 19. 1676/K. I.—1926. szám.)

lékot. Ezek a névváltoztatások zömmel a már jelzett vitézzé avatások következményei.

Nézzük meg először az ellenforradalmi rendszer hadserege katonai felső vezetőinek a rendfokozati megoszlását!

I. tábla

<i>Rendfokozat</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>
Vezérezredes	53	20,95
Címzetes vezérezredes	6	2,37
Altábornagy	162	64,03
Címzetes altábornagy	6	2,37
Vezérőrnagy	19	7,51
Címzetes vezérőrnagy	2	0,79
Ezredes	4	1,58
Nem hivatásos katona	1	0,40
<i>Összesen:</i>	253	100,00

Azt látjuk, hogy a katonai felső vezetésben a legnagyobb arányban az altábornagyok, majd a vezérezredesek vannak jelen, ami természetes is a rendszeresített tábornoki helyeket figyelembe véve. Érdekesnek az tűnhet, hogy a korszakban a hadseregben rendszeresített legmagasabb rendfokozatot — tábornagy — senki sem érte el. (Elérése csak háborúban volt lehetséges!)

Származás

Korábban már jeleztük, hogy a vizsgálatban alkalmazott szempontokat három nagyobb csoportba vontuk össze. Ezek közül először a „Szärmazás” kategóriába soroltakat (a születés ideje és helye, vallási hovatartozás, a szülők — pontosabban az apák — foglalkozása, mert az anyák foglalkozására egyetlen esetben sem állt adat a rendelkezésünkre [minden bizonnyal a kor „szokásának” megfelelően nem is dolgoztak], a családok anyagi helyzete és nagysága) vizsgáljuk.

II. tábla

<i>A születés éve</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>
1858	2	0,79
1859	—	—
1860	—	—
1861	1	0,40
1862	—	—
1863	—	—
1864	2	0,79
1865	1	0,40
1866	2	0,79
1867	2	0,79
1868	9	3,56
1869	8	3,16
1870	7	2,77
1871	10	3,95
1872	2	0,79
1873	4	1,58
1874	10	3,95
1875	8	3,16
1876	7	2,77
1877	10	3,95
1878	5	1,98
1879	5	1,98

<i>A születés éve</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>
1880	3	1,19
1881	7	2,77
1882	13	5,14
1883	13	5,14
1884	8	3,16
1885	7	2,77
1886	5	1,98
1887	14	5,53
1888	9	3,56
1889	13	5,14
1890	18	7,11
1891	10	3,95
1892	6	2,37
1893	4	1,58
1894	6	2,37
1895	8	3,16
1896	4	1,58
1897	3	1,19
1898	6	2,37
1899	1	0,40
<i>Összesen:</i>	253	100,00

A táblázatot vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 253 személy születési időpontjai harmincnégy évet ölelnek fel és az 1868-as évtől egyenletes megoszlást mutatnak. Az 1868 előtti évfolyamok részesedésének az arányára (11 fő, azaz 4,35%) egyszerű a magyarázat. Azok a táborszereplők és tisztek, akik 1868 előtt születtek, 1919-ben, az ellenforradalmi rendszer létrejöttékor, legkevesebb 52 évesek voltak, és a Károlyi-kormány, majd a Tanácsköztársaság vezetésének az intézkedése nyomán nyugállományba kerültek. Közülük viszonylag keveset reaktivált az ellenforradalmi rendszer és — korukra való tekintettel — őket is csak addig alkalmazta, amíg a katonai felső vezetés „új emberei” elfoglalták beosztásukat, létrehozták a hadsereg szervezeti kereteit, szabályzatait. 1920—1924 között végleg nyugállományba kerültek.

1868 után öt évfolyamot lehet a többihez viszonyítva kiemelkedőnek tekinteni: 1882, 1883, 1887, 1889, 1890. Ez az öt évfolyam a katonai felső vezetés tagjainak 28,06 százalékát (71 fő) jelenti. Magas részesedésükre több magyarázat is adódik. Az egyik: ők azok a személyek, akik a hadsereg gömbösi fejlesztésének éveiben kerülnek be a szűkebben vett katonai elitbe, illetve ők azok, akik a második világháború éveiben a hadsereg vezető posztjait uralják. Természetesen lényeges szempont az is hogy miként alakultak a hadseregben a különböző tábornoki helyek, az egyes években hány ilyen rendszeresített hely volt.

Három évre vannak konkrét adataink, amelyek szintén segítséget adhatnak egyes évfolyamok részesedésének a magyarázatához. 1931-ben a magyar királyi honvédségben a következő tábornoki helyek voltak rendszeresítve: gyalogsági tábornok (3), altábornagy (17), tábornok (64), összesen 84.¹⁹ Ha azt vesszük, hogy pl. az 1871-es évfolyamból 1931-ben többen vezetői beosztásokba kerülnek és ott 3—5 évet eltöltenek, akkor az utánuk következő évfolyamok képviselőinek kisebb az esélyük a kevés számú vezetői posztra való kerülésre, mivel a nyugállományba helyezések zöme — amint a későbbiekben majd látjuk — az 51—54. életévre esik.

1940-ben a hadseregben rendszeresített tábornoki helyek megoszlása a következő volt: gyalogsági tábornok (8), altábornagy (25), tábornok (85), azaz 118.²⁰ 1942-ben ez a következőképp módosult: vezérezredes (8), altábornagy (28), vezérőrnagy (98), azaz 134.²¹ Ugyanekkor kiugróan találjuk az 1889-es, 1890-es, sőt a korábban nem említett 1891-es évfolyamok részesedését (41 fő, 16,21%). Azt is figyelembe kell vennünk, hogy 1938/39-ben jelentős átszervezés indult még a hadseregben, amely újabb magasabb parancsnoki beosztások létrehozását is magával hozta, így bővült a katonai felső vezetők köre!

A „Származás” kategória egyik jelentős szempontjának tekintettük a születési hely kérdését, különös tekintettel a Trianon utáni Magyarországon, illetve az elcsatolt területeken születettek egymáshoz való arányára.

III. tábla

<i>Születés helye</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>
Magyar Birodalom ²²	234	92,49
Ausztria	6	2,37
Csehország	3	1,19
Nincs adat	10	3,95
<i>Összesen:</i>	253	100,00

¹⁹ HL HM 1931. Eln. 8. 104.236 (többneves).

²⁰ HL HM 1942. Eln. 8. sz. n. (többneves in 5036 csomó).

²¹ Uo.

²² A korabeli hivatalos kiadványokban használatos elnevezést használjuk. A Magyar Birodalomba Horvátország is beletartozik.

A Trianon utáni Magyarország területén	117	46,25
A Trianon utáni Romániához csatolt területen	53	20,95
A Trianon utáni Csehszlovákiához csatolt területen	43	17,00
A Trianon utáni Jugoszláviához csatolt területen	20	7,91
A Trianon utáni Ausztriához csatolt területen	1	0,40
Ausztria (1918 előtti)	6	2,37
Csehország (1918 előtti)	3	1,19
Nincs adat	10	3,95
<i>Összesen:</i>	253	100,00

A táblázatból egyértelműen kitűnik, hogy az ellenforradalmi Magyarország katonai felső vezetésének tagjai mintegy ötven százalékban a trianoni békeszerződés által Romániának, Csehszlovákiának, Jugoszláviának és Ausztriának juttatott területekről származtak. Nem hagyható figyelmen kívül ez a tény akkor, amikor a hadseregnek, illetve vezetésének a revíziót támogató, sőt bizonyos keretek között azt szorgalmazó álláspontját vizsgáljuk. Annak ellenére, hogy a hadsereg vezetése a revízió híve volt — csakúgy mint a korszak szinte valamennyi pártja, politikai és társadalmi tömörülése stb. — a lehetőségeket és a realitásokat felmérve „óvta” a politikai vezetést a revízió katonai megvalósításától a hadsereg létszámára és felszereltségére való tekintettel.²³ Az, hogy a hadsereg vezetőinek ötven százaléka az elcsatolt területekről származott (ez az arány még inkább növekedne ha a szülők, nagyszülők esetleg a házastársak születési helyét is bevontuk volna a vizsgálatba), erősen rányomta a bélyegét a hadsereg és egyben az ország politikai arculatára 1920 után.

A következő lépésben a katonai felső vezetés, a katonai elit tagjainak a valósi hovatartozását vizsgáljuk, bár ennek a szempontnak nem tulajdonítunk különösebb jelentőséget, mivel a vallási hovatartozás a katonai hivatás választásakor és a későbbiek során — pl. előmenetel — nem játszott jelentősebb szerepet. Érdekesnek az országos arányokhoz történő viszonyítás tűnhet. (Mivel döntően nem befolyásolja az eredményeket, a kilenc külföldön született személy adatait is bevontuk a vizsgálatba.)

²³ A HM VI—1. osztály 1933 nyarán készült összefoglalójából idézi: *Vargyai Gyula: A hadsereg politikai funkciói Magyarországon a harmincas években (Bp., 1983.)* című monográfiája 35. oldalán.

IV. tábla

Vallás ²⁴	Szám	Százalék	Magyar Birodalom (1910) ²⁵	Magyarország (1941) ²⁶
Róm. kat.	154	60,87	52,1	52,8
Ág. ev.	48	18,97	6,4	5,5
Ev. ref.	32	12,65	12,6	19,6
Unit.	3	1,19	0,3	0,4
Gör. kel.	3	1,19	14,3	3,5
Gör. kat.	1	0,40	9,7	11,9
Nincs adat	12	4,74		
Összesen	253	100,00		

A vallási táblázat vizsgálatánál azt tapasztaljuk, hogy a katonai elit tagjai között kiemelkedően magas volt a római katolikus vallásúak száma. Arányuk a más vallásúakhoz 154 : 87, és százalékos részesedésük felülmúlta mind az 1910-es, mind az 1941-es országos részesedést. A reformátusok százalékos részesedése megegyezett az 1910-es országos részarányával, míg az 1941-es adatokat figyelembe véve alulreprezentáltak. A római katolikusokhoz hasonlóan magas volt — legalábbis az országos összehasonlítást tekintve — az evangélikus vallású katonai felső vezetők száma. Részesedésük az országos átlagnak közel háromszorosa, mind az 1910-es, mind az 1941-es adatokat tekintve.

Az országos arányokat meg sem közelíti a görögkeleti, illetve a görögkatolikus vallásúak aránya. Meg kell jegyeznünk azonban azt, hogy a görögkeleti, illetve görögkatolikus vallást követők zömmel a Magyar Birodalom azon területein éltek, amelyek a trianoni békeszerződés értelmében az „utóállamokhoz” kerültek, és az ezt a két vallást követők nemzetiségüket tekintve sem tartoztak a magyar nemzetiséghez. A közülük a honvédségben, illetve a közös hadseregben szolgált tisztek, tábornokok töretlenül folytathatták katonai pályafutásukat a jugoszláv, csehszlovák, vagy épp a román hadseregben.

A vallási megoszlás vizsgálata egyébként akkor adhatna reális képet, ha rendelkezésünkre állnának a honvédség, illetve a közös hadsereg vallási megoszlását tükröző adatok pl. 1910-ből.

Nem volt egyetlen egy reprezentánsa sem a katonai felsővezetésben az országos viszonylatban jelentős számú izraelitáknak (országos részesedésük 1910-ben 4,5 százalék, 1941-ben 6,2 százalék).²⁷ Igaz, tény az is, hogy a hadsereg felső vezetésének zsidó származású tagjait vallási alapon nehezen lehetne kimutatni, mivel zömmel kikeresztelkedtek és olyan kivétel, mint a felmérésben nem szereplő vitéz sióagárdi Zöld Márton tábornok, aki izraelita vallását megtartotta, alig akadt.

24 A vallási hovatartozást a korabeli rövidítésekkel jelöltük. Róm. kat. — római katolikus, Ág. ev. — ágostai hitű evangélikus, Ev. ref. — evangélikus református, Unit. — unitárius, Gör. kel. — görögkeleti, Gör. kat. — görögkatolikus.

25 Az adatokat lásd: A m. kir. kormány 1941. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Bp., 1943. „C” rész 4. o.

26 Uo.

27 Uo.

Egy-egy életpálya alakulásában jelentős szerepe van a családi környezetnek, a társadalmi háttérnek, indítatásnak, a ténynek, hogy „honnét származik” valaki, jöllehet a származás a katonai elit tagjainál — az egyházi elithez hasonlóan — jóval kisebb jelentőséggel bírt, mint pl. a politikai vagy a gazdasági elitnél. Az ellenforradalmi korszak hadserege katonai felső vezetőire is érvényesnek tartjuk C. Wright Millsnek azon megállapítását, mely szerint „a hivatásos katona jellemzésénél a származásnak és társadalmi háttérnek sokkal kisebb a jelentősége, mint akármelyik más társadalmi típus esetében. A jövő tengernagyának és tábournokának katonai nevelése kora ifjúságában kezdődik, s így egyéniségének alapjaiig hatol: amint az ifjú katona belép az egyenruhák és a szolgálati szabályzat világába, ez a világ totális igénnyel minden mást kizárva határozza meg életformáját. Minél maradéktalanabban érvényesülnek ezek a feltételek, annál kevésbé játszik szerepet az újdonsült katonatiszt apjának foglalkozása: lehet az akár ács, akár milliomos.”²⁸ Mills ezt a következtetést az USA hadseregének 1950-es állapotából vonta le, de amint látni fogjuk, megállapítása tökéletesen illik az ellenforradalmi Magyarország hadseregének vezető rétegére is.

Nézzük tehát akkor, hogy milyen eredményeket kapunk a 253 vizsgálatba bevont személy apjának a foglalkozását tekintve. 137 esetben rendelkezünk pontos, a foglalkozást megjelölő adatokkal. Mivel azonban ezek nagy szórtságot mutattak, célszerűnek látszott olyan tágabb kategóriák meghatározása, amelyek a reális kép megrajzolásához elégségesek és nem változtatják meg azt.

Az adatok elemzéséből, úgy véljük, nyugodtan megfogalmazhatjuk azt a következtetést, hogy az *ellenforradalmi korszak katonai elitjének a tagjai a XIX. század harmadik harmadának a középrétegek alsó régióiban elhelyezkedő értelmiségi, hivatalnoki családjaiból kerültek ki és jelentős számban van képviseltetve a kispolgárság is*. Közöttük is kiemelkedő számúak a katonacsaládokból (katonadinasztiák!?) kikerült személyek, míg nem túl nagy számban vannak jelen a földbirtokosság képviselői, de igen alacsony a paraszti származású katonai vezetők száma is.

Az értelmiségi, kispolgári származást megerősítheti a családok anyagi helyzetének a vizsgálata, illetve ezen vizsgálatnak az eredménye. A rendelkezésre álló adatok — 79 család, azaz 31,23 százalék — szerint *vagyontalan*: 70 család, *vagyonos*: 9. A kilenc családban a következő vagyoni háttérrel találkozhatunk: 50 és 32 ezer korona értékű lakóház, 40, illetve 24 ezer korona adóssággal terhelve, 48, illetve 40 ezer korona házassági óvadék, 3 ezer korona örökség (3 fiú részére!), 800—1000 korona értékű ingóság, 40 ezer korona (nincs jelölve mit takar). Mindössze két esetben van jelentősebb társadalmi és anyagi háttér. Csáky Károly apja tekintélyes földbirtokkal rendelkezett, továbbá miniszter és a felsőház elnöke is volt,²⁹ míg Láng Boldizsár apja előbb államtitkári majd miniszteri pozíciót töltött be, nagyapja pedig miniszter volt.³⁰

A jelzett „vagyonok” az 1890—1910-es évekből származnak, amikor is 20—50 ezer korona nem számított jelentős vagyonnak, főleg nem akkor, amikor a család által lakott — és jelentős adóssággal terhelt — házról, lakásról volt szó.

Az apák (keresők) fizetése a századforduló éveiben átlagban évi 1500—4500 korona között mozgott, állami alkalmazottak esetében beleszámítva ebbe az összegbe a lakbért és egyéb pótlékokat is. Ezekből a fizetésekből, miután a

²⁸ Mills, C. Wright: Az uralkodó elit. 2. kiad. Bp., 1972. 196. o.

²⁹ Gróf Csáky Albin, földbirtokos. Vallás- és közoktatásügyi miniszter (1888. szeptember 22—1894. június 10.) a Főrendiház emőke (1900. október 2—1906. február 19. és 1910. június 18—1912. szeptember 24.).

³⁰ Báró (1911-től) Láng Lajos, egyetemi tanár, pénzügyminisztériumi államtitkár (1889. április 19—1893. január 8.), kereskedelemügyi miniszter (1902. május 5—1903. október 3.).

V. tábla

<i>Az apa foglalkozása</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>
Hivatásos katona,	41	16,20
Állami kistisztviselő	17	6,71
Kisiparos, kiskereskedő	11	4,34
Magánalkalmazott	10	3,95
Tanár, tanító	8	3,16
Városi, megyei tisztviselő	8	3,16
MÁV alkalmazott	8	3,16
Ügyvéd	7	2,77
Bíró	7	2,77
Földbirtokos	6	2,37
Mérnök	4	1,58
Falusi kisbirtokos	3	1,19
Orvos, állatorvos	3	1,19
Gyógyszerész	2	0,79
Magánzó	2	0,79
Értelmiségi	2	0,79
Református lelkész	1	0,40
Evangélikus lelkész	1	0,40
Az apa ismeretlen	2	0,79
Nincs adat	110	43,87
<i>Összesen:</i>	253	100,00

családok zöme vagyontalan volt, nem tűnt egyszerűnek a gyerekek közép-, illetve felsőfokú tanintézetekben történő taníttatása. Ezért is fordult — többek között — az alacsony jövedelmű középrétegek és a kispolgárság érdeklődése a katonai iskolák — így a katonai hivatás — felé, mivel azokban az alapítványi és az állami ingyenes helyek lehetővé tették — a felvételi vizsgán történt megfelelés esetén — a biztos továbbtanulás lehetőségét. A taníttatás költségeinek az érzékeltetésére csak egy adat: a század elején a soproni Honvéd Főreáliskolában az egy évi tandíj teljes összege 400 korona volt! Úgy véljük, ez az egy adat is érzékelteti, hogy amennyiben a fentebb jelzett rétegekből kikerülő gyerekek nem kaptak (volna) állami vagy magán ösztöndíjat, nem tudtak (volna) még a katonai iskolákba sem bekerülni, figyelembe véve az (átlag) 3—5 gyermekes kispolgári, értelmiségi családok (átlag) évi 2500—3000 koronás

jövedelmét. A középrétegek bizonyos köreibben, illetve a kispolgárságnál itt (is) kell keresnünk a katonai hivatás iránt érzett „vonzalom” okát!

A következőkben nézzük meg a családok nagyságára vonatkozó adatokat, valamint lehetőség szerint a testvérek pályaválasztását is.

VI. tábla

<i>A családban lévő gyerekek száma</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>
1	1	0,40
2	25	9,88
3	12	4,74
4	17	6,72
5	6	2,37
6	6	2,37
7	4	1,58
8	4	1,58
9	1	0,40
Nincs adat	177	69,96
<i>Összesen:</i>	253	100,00

Miután jelen esetben az adatok csak kis számban álltak a rendelkezésünkre, nem lenne helyes, ha „végső következtetéseket” vonnánk le belőlük. Az mindenestre látszik, hogy az átlagos a 2—6 gyermekes család volt. Mivel a testvérek foglalkozására vonatkozó adatok is viszonylag szegényesek, csak bizonyos tendenciákat érzékeltethetünk. Mégpedig azt, hogy a testvérek zöme is a „klasszikusnak” tekintett értelmiségi pályák — hivatásos katona (52 fő), tanár, tanító (7 fő), jogász (6 fő), mérnök (4 fő), pap (1 fő) — felé vonzódott, illetve ilyen irányban volt számukra adott a továbbtanulás lehetősége. A felsorolt foglalkozások mellett még a következőkkel találkozhatunk a fiútestvérek esetében: gyógyszerész, községi jegyző, orvosi műszerész, cukrász, városi tisztviselő, egyetemi hallgató (zömmel jogász), középiskolai tanuló. A lánytestvérek esetében számos alkalommal csak annyit tüntettek fel a korabeli iratokon, hogy: férjnél, illetve otthon. A férfiak foglalkozása általában a következő volt, a rendelkezésünkre álló kis számú adat szerint: tanító, tanár, ügyvéd, jegyző, megyei tisztviselő.

Említést érdemel még az a tény is, hogy a vizsgálatba bevont személyek közül a katonai tanintézetekbe történő beiskolázás idején — 10—18 éves korban — 25-en (9,88%) árvák, illetve félárvaak voltak. Ezekben a csonka családokban a szerény nyugdíjak, illetve a gyámok jóindulata biztosította a megélhetést, a gyerekek továbbtanulási lehetőségét. Természetes tehát, hogy a cél — lehetőségek szerint — a katonai iskolákba való bekerülés volt, ahol az ingyenes helyen való tanulás esetén mindössze az évi 24—36 korona „zsebpénzt” kellett biztosítani a növendékek számára. Az iskolai végzettség kérdésének a taglalá-

sánál kitérünk majd arra is, hogy a 253 személy közül hányan végeztek ingyenes helyeken a katonai tanintézetekben.

Iskolák

Egy-egy életpálya, karrier alakulásában — a családi, társadalmi háttérhez hasonlóan — jelentős szerepe lehet az iskoláknak, az iskolákban eltöltött éveknek és az ott megszerzett ismereteknek, kapcsolatoknak. Tanulmányunk második részében azt vizsgáljuk, hogy milyen polgári és katonai iskolákat végeztek az ellenforradalmi Magyarország hadseregének katonai felső vezetői. Jelenthetett-e bizonyos előnyt a katonai karrier alakulásában egy-egy katonai iskolatípus elvégzése, illetve el nem végzése? Volt-e olyan katonai iskola, amelynek elvégzése szinte követelmény volt, pontosabban előfeltétele volt a katonai elitbe történő bekerülésnek? Megfigyelhető-e bizonyos összefüggés, törvényszerűség a katonai előmenetel és a katonai iskolai végzettség között?

Vegyük először a polgári iskolákat! A vizsgálatba bevont személyek a XIX. század harmadik harmadának és a századforduló éveinek három ismert középfokú iskolatípusából — polgári iskola, főreál, gimnázium — kerültek a katonai pályára. Táblázatunkban nem tüntettük fel részletesen e három különböző iskolát, mivel ennek gyakorlatilag nem volt jelentősége a pályaválasztásra. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a legtöbben a gimnáziumok 1—4., 1—5., 1—6., 1—7., 1—8. osztályait végezték el. Azt figyeltük inkább, hogy hányan végezték el a polgári középiskolák 1—4., 1—5., 1—6., 1—7. osztályait és kerülhettek — ennek megfelelően — eleve meghatározott katonai iskolákba (katonai főreál, illetve hadapródiskola).

VII. tábla

<i>Iskolatípus (polgári)</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>
Polgári, főreál, gimnázium 1—7. osztály ³¹	116	45,85
Főreál, gimnázium 1—8. osztály és érettségi	62	24,51
Nincs adat	44	17,39
A jelzett polgári középiskolák 1—4. osztályának megfelelő katonai iskolát (katonai alreál) végzett	31	12,25
<i>Összesen:</i>	253	100,00

A táblázat adatainak az elemzése azt bizonyítja, hogy az ellenforradalmi Magyarország katonai felső vezetőinek jelentős százaléka (70,33 százalék, azaz 147 fő) már 10—17 éves korában a katonai hivatás mellett kötelezte el magát — illetve választotta számára ezt a pályát a család — és a későbbiek során ennek megfelelően végezte tanulmányait! Ez azt jelenti, hogy már igen fiatalon bekerült egy olyan „gépezetbe”, amely „totális igénnyel minden mást kizárva határozza meg életformáját”.³²

³¹ Nem jelöltük külön az 1—4., 1—5., 1—6. és 1—7. osztályt végzetteket és ugyanígy nem jelöltük külön a polgári, a főreál és a gimnáziumi iskolatípusokat.

³² Mills: i. m. 196. o.

A következőkben nézzük a katonai iskolákat,³³ részletes bontásban!

VIII. tábla

<i>Iskolatípus (katonai)</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>
Katonai alreál	31	12,25
Katonai főreál	53 ³⁴	20,95

K. u. K. hadapródiskola	36	14,23
K. u. K. katonai akadémia	82	32,41
Honvéd hadapródiskola	21	8,30
Ludovika Akadémia ³⁵	85	33,60
Egyéves önkéntes	8	3,16
Nem volt hivatásos katona	1	0,40
Nincs adat a katonai iskola típusára nézve	20	7,91
<i>Összesen:</i>	253	100,00

Hadiiskola (Bécs) —1918-ig	104	41,11
Felsőbb tüzér, illetve hadmérnöki tanfolyam (Bécs) —1918-ig	14	5,53
Hadiakadémia (Budapest) 1920-tól	65	25,69
Nincs adat a vezérkari iskola „típusára”	7	2,77
Nem végzett vezérkari iskolát	8	3,16
Nem volt hivatásos katona	1	0,40
Nincs adat	54	21,34
<i>Összesen:</i>	253	100,00

A katonai iskolák típusaira vonatkozó adatokat vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy nincs különösebb eltérés a hadapródiskolákat, illetve katonai akadémiákat végzett katonai felső vezetők száma között! Hasonló az arány a „közös” illetve a honvédségi katonai iskolákat végzettek számát tekintve is. Ezt látva felmerül az a kérdés — főleg annak a ténynek az ismeretében, hogy a Ludovika Akadémia hosszú ideig csak gyalogos és lovas, míg a honvéd hadapródiskolák (Nagyvárad, Pécs) csak a gyalogos (később lovas) fegyvernem számára képeztek tiszteket, így annak, aki pl. a tüzér, vagy a műszaki fegyvernemet választotta, eleve közös katonai iskolában kellett tanulnia —, hogy hol van az a nagy arányeltolódás a katonai felső vezetésben a „közös” tisztek ja-

33 A katonai iskolákat három csoportra osztottuk, 1. a polgári középiskoláknak megfelelő, de katonai ismereteket is nyújtó iskolák, 2. tisztképző iskolák, 3. magasabb képzettséget biztosító vezérkari, illetve annak megfelelő iskolák.

34 Ebből húsz fő a soproni honvéd főreáliskolában végzett.

35 A Ludovika Akadémia 1897-ig, mint négy évfolyamos hadapródiskola, a magyar tisztképzés egyetlen intézményeként működött. 1898-tól három évfolyamos katonai akadémivá szervezték át. A felmérésben nem jelöltük külön a négy, illetve a három évfolyamot végzett „ludovikásokat”.

vára, amelyről a visszaemlékezők munkáiban, illetve a publicisztikában oly gyakorta olvashatunk.³⁶

Véleményünk szerint az ellenforradalmi korszakban nem annak a ténynek volt döntő szerepe a katonai karrier alakulásában, hogy ki végzett „közös” és ki végzett „csak” honvédségi iskolát. Sokkal nagyobb jelentősége volt a vezérkari végzettségnek, vezérkari szolgálatnak! A rendelkezésünkre álló adatok szerint a 252 hivatásos katoná közül mindössze 8 olyan található a katonai felső vezetés tagjai között aki nem rendelkezett vezérkari iskolai végzettséggel, míg 190-en megszerezték a legmagasabb katonai képzettséget biztosító vezérkari iskolá(k) végbizonyítványát. Az, hogy a katonai felső vezetés tagjai között szinte kizárólagosan vezérkari iskolákat végzetettek találunk, természetes, hiszen a hadsereg és az állam, a politikai vezetés közös érdeke, hogy a legjobban képzett katonák alkossák a katonai felső vezetést és a hadsereg hierarchikus felépítése lehetővé is teszi a szelektálást, a képességeknek és a felkészültségnek megfelelő rendfokozati és beosztási „előrehaladást”.

A katonai felső vezetés tagjainak közel kétharmada szerezte vezérkari képzettségét az Osztrák—Magyar Monarchia vezérkari iskolájában (Kriegsschule — Wien), míg kb. egyharmada 1920 után, a honvédségben (Hadiakadémia — Budapest). Ez az arány egyébként „természetes”, hiszen az ellenforradalmi korszak hadseregének elitjét alkotó tábornokok, törzstisztek zöme az első világháború időszakában százados-alezredes. A hadiiskolára történő beiskolázás pedig főhadnagy-századosi rangban történt, így ezek jelentős része már az első világháború éveiben végzett és egyben képzett vezérkari tiszt volt, jobbra vezérkari beosztásokban, a frontokon. Egyébként a Hadiakadémiát végzett 65 fő közül kb. 30—40-en az első világháború éveiben részt vettek vezérkari tanfolyamokon (Laibach, 1917, Belgrád, 1918), de mivel ezek nem értek fel a hadiiskolai végzettséggel — ennek ellenére a vezérkari tanfolyamokat sikeresen elvégzettek zöme átkerült a vezérkari testületbe — 1920 után elsőként végezték el a Hadiakadémiát.

Úgy véljük az iskolai végzettség vizsgálatánál egy törvényszerűséget fedezhetünk fel, konkrétan azt, hogy a katonai elitbe, a felső vezetésbe való bekerülés elengedhetetlen előfeltétele volt a vezérkari iskolai végzettség, vezérkari képzettség, amely alól, az adatok szerint, ritkán tettek kivételt.

Korábban említést tettünk már, a „Szármaszás” vizsgálata során, az ingyenes tanulási lehetőségekről. Nézzük meg most azt, hogy miként jelentkezett ez a vizsgálatba bevont 253 személy esetében. Konkrét adataink csak a Ludovika Akadémiát végzett 85 főre vonatkozóan vannak (bár úgy véljük az itt kapott eredmény a katonai felső vezetés egészére is vonatkoztatható!) és ezek a következőt mutatják:

IX. tábla

<i>Ludovika Akadémiát végzett 85 fő közül:</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>
Ingyenes helyen tanult	67	78,82
Félfizetéses helyen tanult	8	9,41
Fizetéses helyen tanult	4	4,71
Nincs adat	6	7,06
<i>Összesen:</i>	85	100,00

³⁶ Az emlékiratok közül pl. *Kádár Gyula*: A Ludovikától Sopronkőhidáig Bp., 1978.; *Nagy Vilmos*: Végzetes esztendőnk Bp., é. n.; a publicisztikában legújabbban: *Nemeskürty István*: Tél, csend, hó, halál. Mozgó Világ, 1983/9. szám, 35—47. o.

X. tábla

Nyelv	Ismeretének foka									
	Tökéletes		Jó		Gyenge		Nincs min.		Összesen	
Német	206	81,42%	10	3,95%	2	0,79%	12	4,74%	230	90,91%
Francia	29	11,46%	16	6,32%	19	7,51%	26	10,28%	90	35,57%
Olasz	6	2,37%	6	2,37%	6	2,37%	9	3,56%	27	10,67%
Angol	13	5,14%	3	1,19%	3	1,19%	7	2,77%	26	10,28%
Szlovák	5	1,98%	3	1,19%	4	1,58%	8	3,16%	20	7,91%
Horvát	7	2,77%	—	—	6	2,37%	1	0,40%	14	5,53%
Román	1	0,40%	7	2,77%	3	1,19%	3	1,19%	14	5,53%
Szerb	2	0,79%	2	0,79%	8	3,16%	1	0,40%	13	5,14%
Orosz	1	0,40%	1	0,40%	4	1,58%	2	0,79%	8	3,16%
Lengyel	4	1,58%	—	—	1	0,40%	1	0,40%	6	2,37%
Cseh	1	0,40%	—	—	—	—	3	1,19%	4	1,58%
Bolgár	1	0,40%	—	—	1	0,40%	2	0,79%	4	1,58%
Ruszin	—	—	—	—	1	0,40%	—	—	1	0,40%
Török	—	—	—	—	1	0,40%	—	—	1	0,40%

Mielőtt rátérnénk az utolsó „szempontcsoport”, a katonai pályafutás vizsgálatára, úgy véljük nem haszontalan ha megnézzük a katonai felső vezetés tagjainak idegen nyelv ismeretére vonatkozó — az iskolai végzettséggel csak részben összefüggő — tényeket. Előre kell bocsátanunk, hogy nagyon jó eredményeket kaptunk! 158 személyre (62,45%) vonatkozóan rendelkezünk konkrét, az idegen nyelv ismeretének fokát is feltüntető adatokkal. 73 személy esetében (28,85%) csak a német nyelvű katonai iskolák elvégzése nyújtott támpontot, illetve néhány személy esetében Kéri Kálmán szíves közlésére kellett hagyatkoznunk, amiért ezúton is szíves köszönetet mondunk. Természetesen ezen 73 személy esetében csak egy idegen nyelv — a német — ismeretét fogadtuk el, annak ellenére, hogy a katonai iskolák nyelvtanítási gyakorlatának ismeretében feltételezhető lenne egy másik idegen nyelv — a francia — ismerete is. Mivel azonban ez idáig is csak konkrét, forrásokkal alátámasztható adatokat használtunk, nem kívántunk eltérni, ettől a gyakorlattól. 22 személyre (8,70%) vonatkozóan nem rendelkezünk semmiféle hiteles, vagy annak tűnő adattal. (X.tábla!)

Mielőtt értékelnénk ezeket az eredményeket, nézzük meg azt is, hogy egy-egy személy hány idegen nyelvet ismert, használt!

XI. tábla

<i>Nyelvek száma</i>	<i>Személyek száma</i>	<i>Százalék</i>
Hét	1	0,40
Hat	6	2,37
Öt	8	3,16
Négy	10	3,95
Három	36	14,23
Kettő	57	22,53
Egy	113	44,66
Nincs adat	22	8,70
<i>Összesen:</i>	253	100,00

Amint a táblázatokból kitűnik, tizennégy nyelvet ismertek, használtak a katonai felső vezetés tagjai, ezek közül is elsősorban a németet — szinte kivétel nélkül — és a franciát. Jóval alacsonyabb az angol és az olasz nyelvet ismerőknek a száma, meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezen utóbbi két nyelv főleg a két világháború közti időszakban kezdett teret hódítani Európában, így Magyarországon is, a magyar katonai felső vezetés tagjai pedig idegennyelv-ismeretüket a századforduló körüli években, 14—30 éves korukban szerezték.

Meglepően alacsonyak azoknak a katonai felső vezetőknek a száma, akik a környező országok — Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia — nyelveit ismerték, bár amikor az említett személyek idegennyelv-ismeretüket megalapozták, katonai pályafutásuk indult, még nem léteztek a Trianon utáni értelemben vett

szomszédállamok. A közös hadseregben a német, a honvédségben a magyar és a horvát volt a szolgálati, vezényleti nyelv, így ezen nyelvek ismeretében gyakorlatilag az egész Monarchia területén biztosított volt a kommunikáció lehetősége. Az 1920-as években egyébként a nyelvkérdésben bizonyos változás következett be a hadseregben. A fiatal vezérkari tiszteknek ugyanis kötelező volt a kisantant államok valamelyikének a nyelvét elsajátítani, úgy, hogy a hadsereg román, cseh, szlovák, szerb-horvát nyelvismeret-„szükséglete” lényegében biztosított volt.

A katonai felső vezetés tagjainak 50 százaléka beszélt kettő, vagy több idegen nyelvet, míg a másik 50 százalék egyet. (Ha azonban figyelembe vesszük, hogy 73 esetben csak a német nyelvű iskolák illetve Kéri Kálmán közlése alapján ismerjük és fogadjuk el a nyelvismeretet [— egy nyelv, német —] feltételezhetjük, illetve nem zárhatjuk ki, hogy több nyelvet is ismert, használt ez a 73 személy.)

Katonai pályafutás

A katonai pályafutás, amely általában 35—40 évet fogott át egy-egy hivatásos katona életéből az ellenforradalmi korszakban, a katonai tanintézetekbe történő beiskolázástól a nyugállományba helyezéssig tartott. A katonai pályafutás kezdetét és befejezését jelentő két esemény között számos olyan, a katonai karrier szempontjából fontos „elem” található, amelyeknek az elemzése vizsgálatunk végeredményének a kialakításához jelentősen hozzájárulhat.

Nézzük meg először, hogy az egyes fegyvernemek képviselői milyen arányban voltak megtalálhatóak a katonai felső vezetésben!

XII. tábla

<i>Fegyvernem</i> ³⁷	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>	<i>Megjegyzés</i>
Gyalogos	157	62,06	2 fő repülő, 1 fő hadbiztos lett
Tüzér	32	12,65	
Lovas	32	12,65	2 fő repülő lett
Műszaki	14	5,53	1 fő repülő lett
Tengerész	7	2,77	Később értelemszerűen folyami erők
Nem hivatásos katona	1	0,40	
Nincs adat	10	6,72	

Amint látjuk, a fegyvernemi megoszlás nagyjából megfelel a Monarchia, illetve később az ellenforradalmi korszak hadserege fegyvernemei egymáshoz való arányainak. Nem tapasztaljuk, hogy a katonai felső vezetésben kiemelkedően magas lenne az „elit fegyvernemnek” tartott lovasságtól (huszárság) származók száma, és ugyanez vonatkozik a másik „elit fegyvernemre”, a tüzérségre is. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a tisztikaron belül nem lett volna bizonyos rivalizálás a különböző fegyvernemek képviselői, tisztjei között.

37 Az eredeti fegyvernemeket jelöltük, csak a repülő, illetve hadbiztosi változást jelöltük.

de ennek hatása — véleményünk szerint — nem érződik a katonai felső vezetés összetételén.

A fegyvernemi „indíttatásnál” sokkal jelentősebb az a kérdés, hogy a katonai felső vezetés tagjai közül hányan teljesítettek vezérkari szolgálatot, voltak „vkszt.,” illetve „vk.” tisztek.

XIII. tábla

Vezérkari tisztt volt	190 fő	75,10%
Csapattiszt volt	35 fő	13,83%
Nincs adat	27 fő	10,67%
Nem volt hivatásos katona	1 fő	0,40%
<i>Összesen:</i>	253 fő	100,00%

Ez az eredmény alátámasztani látszik az iskolai végzettség vizsgálatánál már jelzett véleményünket, mely szerint a katonai felső vezetésbe való bekerülés lényeges előfeltétele volt a vezérkari iskolai végzettség, illetve a vezérkari szolgálat. A kivételek egy része a nyilas uralom időszakában ért el olyan rendfokozatot, illetve beosztást, hogy ebbe a vizsgálatba bekerülhetett.

A következő lépésben azt vizsgáljuk, hogy miként alakult az 1918 előtt a honvédségben, illetve a közös hadseregben szolgálatot teljesítettek aránya az ellenforradalmi korszak katonai felső vezetőinek a körében.

XIV. tábla

1918-ig csak a Honvédségben teljesített szolgálatot	69 fő	27,27%
1918-ig csak a közös hadseregben teljesített szolgálatot	90 fő	35,57%
1918-ig mindkettőben teljesített szolgálatot	75 fő	29,64%
1918-ig a Landwehrben és a közös hadseregben teljesített szolgálatot	1 fő	0,40%
Nem volt hivatásos katona	1 fő	0,40%
Nincs adat	17 fő	6,72%
<i>Összesen:</i>	253 fő	100,00%

Az adatok, a tények azt mutatják, hogy ez a megoszlás — csakúgy mint az iskolai végzettség esetében — közel azonos! A Honvédségnél hosszabb-rövidebb ideig 144 fő (56,92%) teljesített szolgálatot, míg a közös hadseregben 166 fő (65,61%). Ha figyelembe vesszük, hogy a két hadsereg — honvéd, illetve közös — tisztikarának létszáma lényegesen eltért egymástól és a közös hadseregben legalább annyi „magyar” teljesített szolgálatot, mint a Honvédségben, akkor megállapíthatjuk, hogy a „honvédtisztek” legalább olyan arányban voltak jelen a katonai felső vezetésben mint a „közös tisztek”. Az emlékiratok és a publi-

cisztika állításai — a honvédtisztek háttérbe szorítása stb. —, úgy tűnik, nem állják meg a helyüket! Érzékeltetésül csak néhány név azok közül, akik honvéd iskolákat végeztek, illetve a Honvédségnél szolgáltak: Shvoy István vezérezredes — a Honvédség Főparancsnoka (1935—1936), Lakatos Géza vezérezredes — hadseregparancsnok, miniszterelnök (1944), Náday István vezérezredes — hadseregparancsnok, Nagy Vilmos vezérezredes — honvédelmi miniszter (1942—1943), Rátz Jenő vezérezredes — a Honvéd Vezérkar Főnöke (1936—1938), honvédelmi miniszter (1938), Róder Vilmos — a Honvéd Vezérkar Főnöke (1930—1935), honvédelmi miniszter (1936—1938), Jány Gusztáv vezérezredes — hadseregparancsnok ... a sort hosszan lehetne folytatni!

Érdekes és rendkívül fontos vizsgálati szempontnak tekintettük az ellenforradalmi korszak katonai felső vezetése tagjainak az első világháború befejezése utáni forradalmi, illetve ellenforradalmi mozgalmakban, azok hadseregeiben való szerepvállalását. Természetesen ebben az esetben is csak a biztos, forrásokkal alátámasztható adatokat vettük figyelembe.

XV. tábla

<i>Hadsereg</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>
Vörös Hadsereg (1919. III. 21—1919. VIII. 1.)	51	20,16
Nemzeti Hadsereg (1919. VI. 6—1919. VIII. 1.)	17	6,72
Egyikben sem szolgált ³⁸	50	19,76
Nincs adat ³⁹	135	53,36

Az arányok — 3:1 a Vörös Hadsereg javára — elgondolkoztatóak! Természetesen nem kell azt feltételeznünk, hogy a forradalmi lendület, a kommunista eszme iránt érzett vonzalom vitte ezeket, az akkor még zömmel fiatal, főhadnagyi-őrnagyi rendfokozatú vezérkari és csapattiszteket a Vörös Hadsereg soraiba. Sokkal inkább a következő okok:

1. A Tanácsköztársaság politikai és katonai vezetése egyaránt vállalta az országot, a hon védelmét, amelyet ezek a fiatal tisztek is magukénak éreztek, és jelentős részük a később Romániának, Jugoszláviának (ekkor még SHS Királyság) és Csehszlovákiának juttatott területekről származott.

2. Óriási katonai karrier lehetősége csillant meg a fiatal főhadnagyok, századosok, őrnagyok előtt, hiszen a polgári demokratikus kormányzat nemcsak a tábormokokat, de 1919. január 1-ével zömmel az ezredek is nyugállományba helyezte. A fiatal tisztek így olyan beosztásokba kerülhettek és kerültek is, amelyek elérésére „normális” körülmények között még hosszú évekig kellett volna várniuk.

3. Egyéni egzisztenciális problémák. Az igazolási eljárások során leggyakrabban ezt bizonygatták a Vörös Hadseregben szolgált tisztek, ez volt a visszatérő védekezés — az igazoló bizottságok ezt szinte minden esetben méltányolták is. Voltak mindazonáltal olyan tisztek is — ha nem is nagy számban — mint pl. az akkor még csak Bengyel Sándor (később Györfly-Bengyel vezérezredes, közellátásügyi tárca nélküli miniszter, 1941—1942), aki a Szocialista-Kommu-

38 A „nem szolgáltak” jelentős része hadifogságban, illetve külföldön, valamint nyugállományban volt.

39 Nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy akár a Vörös, akár a Nemzeti Hadseregben szolgáltak.

nista Munkások Magyarországi Pártjának is tagja volt és nem kívánt tovább a hadseregben (Nemzeti Hadsereg) szolgálni.

A teljesség igénye nélkül egy rövid névsor⁴⁰ az ellenforradalmi Magyarország katonai felső vezetésének azon tagjairól, akik a Vörös Hadseregben szolgáltak, zömmel 1919. augusztus 1-ig, illetve Stromfeld Aurél lemondásáig (1919. június 29.): Beregfy Károly, Gyórfy-Bengyel Sándor, Hennyey Gusztáv, Jány Gusztáv, Kovács Aladár, Littay András, Náday István, Nagy Vilmos, Pokorny Hermann, Szombathelyi Ferenc, Sztójay Döme, Werth Henrik... (Beosztásaik: hadosztály-, hadtest-vezérkari főnök, dandárparancsnok, a Hadsereg Főparancsnokság osztályainak vezetői stb.)

Ezek az adatok és tények — mint már említettük — elgondolkoztatóak; felvetik a Vörös, illetve a Nemzeti Hadsereg tisztikara összetétele vizsgálatának szükségességét és létjogosultságát. Egyébként, ha részletesen és alaposan megvizsgálánk a Nemzeti Hadsereg, és a különítmények összetételét, akkor azt tapasztalnánk, hogy a „Szegedről indultak” jelentős része nem hivatásos, hanem tartalékos tiszt, és közülük számosan nem kerültek be az ellenforradalmi Magyarország katonai felső vezetésébe. A tartalékos tisztekkel kapcsolatban meg kell jegyeznünk azt is, hogy nem ők határozzák meg egy hadsereg arculatát, annak ellenére, hogy háború esetén a tartalékos tisztek száma — és egyben jelentősége is — ugrásszerűen megnő.

Az ellenforradalmi Magyarország mindenestre megbocsátott a „vörös szolgálatokért” és lehetővé tette a katonai pályafutás folytatását, sőt, amint a felmérésbe bevont személyek esetében látjuk, a karrier töretlen maradt. Természetesen ez nem jelentette azt, hogy a „vörös múlt” ne okozott volna kisebb-nagyobb problémákat az 1920-as évek elején az egyes személyeknek és a hadsereg egységes tisztikarát kialakítani kívánó katonai és politikai felsővezetésnek, de hogy nem súlyosat, az tény. Viszonylag rövid idő alatt kialakult az egységes honvéd tisztikar, amely magába olvasztotta a K. u. K., a honvéd, a vörös, a fehér, a hivatásos és a tartalékosként indult tiszteket egyaránt.

Mivel a tanulmány az ellenforradalmi korszak hadserege felső vezetésének az összetételéről készült, lényegesnek tartottuk megvizsgálni a különböző tábornoki rendfokozatokba történő előlépések kérdéseit életkor és idő szerinti bontásban.⁴¹ (L. a következő oldalon levő XVI. sz. táblát!)

A táblázat adatait vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy mindhárom tábornoki rendfokozat elérése bizonyos életkorokhoz kapcsolódott. A fiatalabb, illetve idősebb korban elért tábornoki rendfokozat hatással volt a későbbi pályafutásra is. Minél fiatalabb korban lett valaki vezérőrnagy, altábornagy, annál nagyobb volt az esélye, hogy a következő tábornoki rendfokozatot is elérhesse. (Nem volt jellemző, hogy a vezérőrnagy rendfokozatot 59 évesen elérő személy az altábornagy rendfokozatba előlépjen.)

A vezérőrnagy rendfokozatot a legtöbben a 46., 47., 48., 49. és 50. életévükben érték el. A 248 vezérőrnagy rendfokozatot elért tábornok 54,03 százaléka (134 fő) lépett elő ezekben az életkorokban. A fiatalabb, illetve idősebb korban vezérőrnaggyá kinevezettek száma 75 (30,24%), közülük is legjelentősebb a 44., 45., illetve 51., 52. és 53. életévükben kinevezettek aránya. A „túl fiatal”, 42—43 éves vezérőrnagyok ugyanúgy nem voltak jelentős számban képviselve az ellenforradalmi korszak katonai felső vezetői között, mint az 56. életévükben, illetve még idősebb korokban előlépett tábornokok.

40 A névváltoztatások utáni nevükön szerepelnek azok a személyek, akik 1919 után változtatták meg a nevüket

41 A rendfokozatoknál nem jelöltük külön a címzetes, illetve szolgálaton kívüli viszonyban történt kinevezéseket

XVI. tábla

<i>Életkor</i>	<i>Vezér- őrnagy</i>	<i>Százalék</i>	<i>Al- tábornagy</i>	<i>Százalék</i>	<i>Vezér- ezredes</i>	<i>Százalék</i>
42	1	0,40	—	—	—	—
43	1	0,40	—	—	—	—
44	6	2,37	—	—	—	—
45	14	5,53	1	0,40	—	—
46	21	8,30	2	0,79	—	—
47	23	9,09	3	1,19	—	—
48	20	7,91	13	5,14	—	—
49	34	13,44	12	4,74	—	—
50	36	14,23	21	8,30	—	—
51	17	6,72	25	9,88	1	0,40
52	13	5,14	34	13,44	2	0,79
53	11	4,35	35	13,83	7	2,77
54	3	1,19	15	5,93	19	7,51
55	4	1,58	15	5,93	7	2,77
56	2	0,79	5	1,98	9	3,56
57	—	—	1	0,40	7	2,77
58	2	0,79	1	0,40	2	0,79
59	1	0,40	2	0,79	1	0,40
60	—	—	—	—	—	—
61	—	—	2	0,79	1	0,40
62	—	—	1	0,40	—	—
63	—	—	—	—	1	0,40
64	—	—	—	—	1	0,40
Nem volt	4	1,58	25	9,88	103	76,28
Nincs adat	39	15,42	39	15,42	1	0,40
Nem volt hivatásos katona	1	0,40	1	0,40	1	0,40
<i>Összesen:</i>	253	100,00	253	100,00	253	100,00

Az altábornagyi rendfokozat elérésére a legnagyobb esély az 50—53. életévben adódott (125 fő, az összes altábornagy 55,07 százalék), bár viszonylag magas a 48., 49., 54. és 55. életévükben altábornaggyá előlépett katonai felső vezetők száma (55 fő, azaz 24,23 százalék) is.

A vezérezredek között kiugróan magas az 54. életévükben kinevezettek száma (19 fő, 32,20 százalék), mellette még az 53., illetve 55. és 56., 57. életév „képviselteti” magát 30 fővel (50,85 százalék). Az 54. életévében előlépett 19 személy jelentős hányada a második világháború éveiben neveztetett ki vezérezredessé, amikor is nagymértékben lerövidült az egyes rendfokozatok közötti várakozási idő és jelentősen megnőtt az előlépések lehetősége.

Az életkor szerinti kinevezések vizsgálata után, úgy véljük, mindenképp hasznos megnéznünk az előléptetések évek szerinti megoszlását is, különös tekintettel az 1944. október 15/16-a utáni időszak kinevezéseire, valamint arra, hogy — a katonai elitbe való tartozás kritériumának a vezérőrnagyi rendfokozatot tekintve — hányan tartoztak a 253 személy közül már 1918. november 3. előtt a katonai elitbe.

XVII. tábla

Év	Vezér- őrnagy	Százalék	Al- tábornagy	Százalék	Vezér- ezredes	Százalék
1914	2	0,79	—	—	—	—
1915	1	0,40	—	—	—	—
1916	4	1,58	—	—	—	—
1917	10	3,95	2	0,79	—	—
1918	2	0,79	1	0,40	—	—
1919	1	0,40	1	0,40	—	—
1920	12	4,74	7	2,77	—	—
1921	3	1,19	4	1,58	4	1,58
1922	6	2,37	7	2,77	1	0,40
1923	5	1,98	4	1,58	—	—
1924	9	3,56	5	1,98	—	—
1925	13	5,14	6	2,37	3	1,19
1926	5	1,98	4	1,58	2	0,79
1927	6	2,37	9	3,56	1	0,40
1928	6	2,37	8	3,16	—	—
1929	4	1,58	—	—	1	0,40
1930	5	1,98	2	0,79	1	0,40
1931	—	—	2	0,79	—	—
1932	1	0,40	3	1,19	1	0,40
1933	2	0,79	1	0,40	1	0,40
1934	6	2,37	3	1,19	—	—

Év	Vezér- őrnagy	Százalék	Al- tábornagy	Százalék	Vezér- ezredes	Százalék
1935	3	1,19	10	3,95	2	0,79
1936	8	3,16	6	2,37	3	1,19
1937	7	2,77	8	3,16	—	—
1938	11	4,35	7	2,77	4	1,58
1939	6	2,37	7	2,77	—	—
1940	22	8,70	9	3,56	4	1,58
1941	8	3,16	12	4,74	6	2,37
1942	27	10,67	13	5,14	3	1,19
1943	10	3,95	14	5,53	4	1,58
1944	8	3,16	34	13,44	16	6,32
1945	—	—	1	0,40	1	0,40
Nem volt	4	1,58	25	9,88	193	76,28
Nem hivatásos katona	1	0,40	1	0,40	1	0,40
Nincs adat	35	13,83	37	14,62	1	0,40
Összesen:	253	100,00	253	100,00	253	100,00

A táblázatból egyértelműen kitűnik, hogy a katonai felső vezetés tagjainak vezérőrnagyi, altábornagyi és vezérezredesi kinevezései zömmel az 1938—1944 közti időszakra esnek. A 248 vezérőrnagyi rendfokozatot elért személy közül ebben az időszakra 92-en — 37,10 százalék — kapták meg a tábornoki lapaszt. A 227 altábornagyi rendfokozatot elért személy közül 96-an — 43,17 százalék — léptek elő, míg az 59 vezérezredes közül az adott időszakban 37-en — 62,71 százalék!! — szerezték meg a harmadik tábornoki csillagot. Hogy miért ez a hat év a kiemelkedő, arra egyszerű a magyarázat. Mint már korábban említettük, ezekben az években indult meg a hadsereg nagyarányú fejlesztése, ami a tábornoki helyek számának a növelésében is megmutatkozott. A honvédségben rendszeresített tábornoki helyek száma 1931-ben 84, 1942-ben 134 volt.⁴² Ezen kívül a második világháború is egyre több tábornokot „követelt”. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy a nyilas uralom időszakában — 1944. október 15/16 — 1945. április 4. — jelentős változás következett be a katonai felső vezetésben is, és a Szálasi-kormány számos altábornagyot, vezérezredest nevezett ki. Ugyanekkor azt látjuk, hogy az ellenforradalmi korszak katonai felső vezetői közül — a már jelzett tábornoki kritérium szerinti — az Osztrák—Magyar Monarchia fennálltáig mindössze tizenkilencen tartoztak a katonai elitbe. Ez azt is jelenti, hogy az ellenforradalmi rendszer új, számára megbízható — vagy legalábbis annak tűnő — katonai felső vezetést hozott létre!

A következőkben az előléptetésekhez, kinevezésekhez hasonlóan — tehát életkor és idő szerinti bontásban — vizsgáljuk meg a katonai pályafutás be-

⁴² Lásd a 19., 20. számú jegyzetet.

fejlesztését jelentő nyugállományba helyezéseket. Ennél a vizsgálati szempontnál külön figyelmet fordítunk Gömbös Gyula miniszterelnöki (1932. október 1—1936. október 6.) és honvédelmi miniszteri (1929. október 10—1936. szeptember 2.) éveire, mivel a történeti irodalomban az ő nevét a hadsereg felső vezetésében végrehajtott, radikálisnak tekintett változtatásokkal kapcsolják össze. Megpróbáljuk összehasonlítani a „gömbösi” hét évet, más kiragadott hét-hét évvel.

XVIII. tábla

<i>Életkor</i>	<i>Szám</i>	<i>Százalék</i>	<i>Megjegyzés</i>
43	1	0,40	Gömbös Gyula, 43 évesen reaktíválva
44	1	0,40	Lehár Antal
45	1	0,40	Bogyay Artúr
46	1	0,40	Csáky Károly, 50 évesen reaktíválva
47	—	—	
48	1	0,40	
49	—	—	
50	3	1,19	Grassy József, 50 évesen reaktíválva
51	6	2,37	
52	12	4,47	Feketehalmy-Czeydner Ferenc, 54 évesen reaktív.
53	23	9,09	Magyarosy Sándor, 53 évesen reaktíválva
54	17	6,72	
55	24	9,49	Kenese Waldemár, Nemerey Márton 56, Werth Henrik 57 évesen reaktíválva
56	18	7,11	Csáky Károly másodszer, végleg
57	21	8,30	Kenese Waldemár végleg, Nagy Pál 57, Shvoy István 59 évesen reaktíválva
58	5	1,98	
59	4	1,58	
60	4	1,58	Shvoy István, Werth Henrik másodszer, végleg
61	1	0,40	Nagy Pál végleg
62	1	0,40	Jánky Kocsárd
63	1	0,40	Horthy István
64	1	0,40	Hellebronth Antal
Meghalt	8	3,16	Berzeviczy Béla, Falta László, Gömbös Gyula, Gyórfy-Bengyel Sándor, Lorx Győző, Makay István, Schill Ferenc, Siegler Géza
Nem ment nyugdíjba	63	24,90	
Nem hivatásos katona	1	0,40	Friedrich István
Nincs adat	36	14,23	

Amint látjuk, a nyugállományba helyezések döntő többsége az 52., 53., 54., 55., 56. és 57. élet évekre esett. 52—57 éves korban a katonai felső vezetés tagjainak mintegy 40 százaléka került nyugállományba. Közülük ugyan néhányat később reaktívtáltak és 1—3 évvel később kerültek végleg nyugállományba. Az 52—57 éves korban történt nyugdíjazásoknak egyszerű a magyarázata: a honvédségben a szolgálati időt 36 évben állapították meg, és ennek az elérése, betöltése általában az 52—57. élet évekre esett, a katonai pályafutás kezdetétől függően, így azokat a személyeket, akik ezt a 36 évet „leszolgálták”, szinte kivétel nélkül (!), automatikusan nyugállományba helyezték.

A fiatalabb, illetve az idősebb életkorban történt nyugállományba helyezések száma jóval alacsonyabb. (57 éves korukban többen kerültek nyugállományba mint 58—64 éves korban együttvéve!) Az 52. életévüket nem betöltött katonai felső vezetők nyugállományba helyezéseire általában saját kérésre — Gömbös, Csáky —, kényszerből — pl. Lehár, Grassy —, vagy egészségügyi okok miatt került sor. Ugyanakkor az 57. életévük betöltése után nyugállományba helyezettek zöme az 1920-as évek, illetve az 1930-as évek eleje katonai felső vezetésének a tagja, míg Werth Henrik a Honvéd Vezérkar Főnöke volt. Általában a három legjelentősebb katonai beosztás — honvédelmi miniszter, a Honvédség Főparancsnoka, a Honvéd Vezérkar Főnöke — esetében hagyták figyelmen kívül a 36 éves szolgálati idő jelentette „kényszert”, bár esetenként más beosztásokban is előfordult ez.

Harminchat személyre vonatkozóan nem rendelkezünk a nyugállományba helyezésre, illetve az életkorra vonatkozó konkrét adatokkal, ugyanakkor adataink szerint 63 olyan személy található a katonai felső vezetés tagjai között, akik 1945. április 4-ig nem kerültek nyugállományba. (Természetesen jóval kisebb a Szálasit kiszolgálók száma, hiszen a nyilas vezetés több katonai vezető rendfokozatát megvonta és őket „hűtlenség” vádjával a hadseregből eltávolította.)⁴³

Az életkor szerinti nyugállományba helyezések vizsgálata után nézzük meg azt, hogy miként oszlott meg a nyugállományba helyezések aránya az egyes években.

XIX. tábla

Év	Szám	Százalék	Megjegyzés
1919	2	0,79	Lehár és Csáky. Csáky 1923-ban reaktíválva és mint honvédelmi miniszter szolgálaton kívüli viszonyba helyezve
1920	2	0,79	1 fő, Gömbös Gyula 1929-ben reaktíválva és szolgálaton kívüli viszonyba helyezve
1921	7	2,77	1 fő, Nagy Pál ugyanezen évben reaktíválva
1922	2	0,79	
1923	4	1,58	
1924	4	1,58	
1925	10	3,95	1 fő, Nagy Pál másodsor, végleg
1926	2	0,79	
1927	5	1,98	

⁴³ A honvédségből „kicsapottak” és rendfokozatuktól megfosztottak egy részének névsorát lásd: Honvédségi Rendelet (Személyes ügyek) 1945/4. szám, (1945. január 24.).

Év	Szám	Százalék	Megjegyzés
1928	8	3,16	
1929	2	0,79	1 fő, Csáky Károly másodsor, végleg
1930	6	2,37	
1931	—	—	
1932	2	0,79	
1933	3	1,19	1 fő, Shvoy István 1935-ben reaktíválva
1934	1	0,40	
1935	6	2,37	
1936	6	2,37	1 fő, Shvoy István, másodsor, végleg; 1 fő, Werth Henrik 1938-ban reaktíválva
1937	6	2,37	
1938	9	3,56	
1939	3	1,19	1 fő, Kenesse Waldemár 1941-ben reaktíválva
1940	9	3,56	
1941	7	2,77	1 fő, Werth Henrik, másodsor, végleg
1942	11	4,35	1 fő, Kenesse Waldemár másodsor, végleg; 1 fő, Feketehalmy-Czeydner Ferenc 1944-ben reaktíválva
1943	16	6,32	2 fő, Bisza Ferenc és Nemerey Márton 1944-ben reaktíválva
1944	6	2,37	2 fő, Grassy József és Magyarosy Sándor ugyan-ezen évben reaktíválva
1945	5	1,98	
Meghalt	8	3,16	
Nem ment nyugdíjba	63	24,90	
Nem hivatásos katona	1	0,40	
Nincs adat	31	12,25	

A táblázatot vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a nyugállományba helyezések viszonylag egyenletes megoszlást mutatnak a különböző években. (Ez a hadsereg hierarchikus jellegét és sajátosságait tekintve természetes is, egy esetleges, a teljes katonai felső vezetésre irányuló „csere” számos, hosszabb időre kiható problémát vehetett volna fel.) Mindössze három évet lehet kiemelni a huszonhétből, amely kiugrik a többi közül. Ez két „háborús év” — 1942, 1943 — 11, illetve 16 nyugállományba helyezéssel, valamint egy „békeév” — 1925 — 10 nyugállományba helyezéssel —, ezeken kívül még az 1938-as és az 1940-es év érdemel említést a 9—9 nyugdíjazással.

Gömbös honvédelmi minizsoltárségének, illetve miniszterelnökségének hét évére összesen 24 nyugállományba helyezés esik,⁴⁴ legalábbis a tanulmányban sze-

44 Ugyanekkor 1919—1925 között pl. 31 a nyugállományba helyezések száma, 1937—1943 között ez a szám 61.

replő 253 személy nyugdíjazási évét tekintve. Nem mutat különösebben kiugró eredményt a történetírásban a hadsereg vezetése szempontjából jelentősnek tekintett 1935-ös esztendő sem. Tény, hogy 1935. január 16-án felmentették beosztásából Kárpáthy Kamillót (59 éves!), a Honvédség Főparancsnokát valamint Róder Vilmost (54 éves!), a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportfőnökét (a Honvéd Vezérkar Főnöke) és nyugállományba helyezték őket. Ugyanakkor nem tapasztaltunk változásokat olyan magasabb parancsnoki posztokon, mint a vegyesdandár parancsnokságok! Meg kell jegyeznünk azt is, hogy mind Kárpáthy Kamilló, mind Róder Vilmos Gömbös honvédelmi miniszterségének második évében (1930) került előbb említett beosztásába. Nem vonjuk kétségbe, hogy 1935-ben jelentős változások mentek végbe a katonai felső vezetésben — Kónya Sándor írja, hogy Gömbös, mint miniszterelnök, jelentős személycseréket hajtott végre a hadsereg vezetésében 1935. január elsején, „... 22 tábornokot nyugdíjaztatott és új hadseregfőparancsnokot, új vezérkari főnököt (helyesen a Honvéd Vezérkar élére új főnököt — Sz. S.) nevezetett ki”⁴⁵ (ez a hadsereg tábornoki karának kb. 25 százalékát jelentette 1935-ben — Sz. S.) — és a változásoknak politikai összefüggése is lehetett, de úgy véljük, a kérdés alaposabb feltárását, elemzést kívánna, amire ez a tanulmány nem vállalkozhat.

Végezetül rátérnénk a hadsereg felső vezetését, illetve annak összetételét is jelentősen érintő 1944. október 15/16-i események és az azt követő nyilas uralom időszakának — tanulmányunk szempontjából lényeges — vizsgálatára.

A magyar történetírás és a közvélemény 1944. október 15/16-át, mint a második világháborúból való kiválás (ami adott esetben a németekkel való fegyveres szembefordulást jelentette volna) utolsó, elszalasztott lehetőségét tartja számon.⁴⁶ A sikeres kiugrás, csatlakozás az antifasiszta koalícióhoz, sokat jelenthetett volna Magyarország sorsának későbbi alakulásában. Az elvetélt, szervezetlensége miatt már eleve kudarcra ítélt kísérlet azonban nem a háborúból való kilépést, az ország területének a harcoktól való megkímélését és egy esetleges kedvezőbbnek tűnő békelehetőséget hozott meg Magyarországnak, hanem az emberek tizezreit, nemzeti értékeink ezreit elpusztító, dühöngő nyilas terrort.

Nézzük meg, hogy milyen helyzetben találta 1944. október 15/16-a a katonai felső vezetés tanulmányban szereplő tagjait.

XX. tábla

Nem szolgál (meghalt, nyugállományban stb.)	185	73,12%
Szolgálaton kívüli viszonyban (politikai funkciót tölt be) ⁴⁷	4	1,58%
Ténylegesen szolgál	62	24,51%
Szovjet hadifogságban van ⁴⁸	1	0,40%
Német fogságban van ⁴⁹	1	0,40%
Összesen:	253	100,00%

45 Kónya Sándor: Gömbös kísérlete totális fasiszta diktatúra megteremtésére. Bp., 1968. 134. o.

46 Az 1944. október 15/16-i eseményekre lásd részletesen: Rozonyói Ágnes: A Szálasi-puccs. Bp., 1977. 2. átdolg. kiad.; Teleki Éva: Nyilas uralom Magyarországon 1944. október 15/16—1945. április 4. Bp., 1974.; Vigh Károly: Ugrás a sötétbe. Bp., 1979.

47 Csataj Lajos — honvédelmi miniszter, Henney Gusztáv — külügyminiszter, Lakatos Géza — miniszterelnök (mindhárom vezérezredes), Szabó László — szkv. altábornagy, követ a Salói Köztársaságban.

48 Stomm Marcel altábornagy. (A másik szovjet fogságban levő tábornok, dr. Deseő László vezérőrnagy, nem szerepel a felmérésben.)

49 Bakay Szilárd altábornagy [1944. október 15-i állapot].

A következő táblázatban arra keresünk választ, hogy milyen volt a ténylegesen szolgálatban álló, a katonai felső vezetésben helyet foglaló 62 személy rendfokozati megoszlása, és milyen szerepet vállaltak 1944. október 15/16-a után (szolgált, nem szolgált).

XXI. tábla

Rendfokozat	Szám	Százalék	Szálasi alatt szolgált		Szálasi alatt nem szolgált		Nincs adat	
Vezérezredes	7	11,29	1	14,29%	6	85,71%	—	—
Altábornagy	29	46,77	20	68,97%	8	27,59%	1	3,45%
Vezérőrnagy	23	37,10	22	95,65%	1	4,35%	—	—
Ezredes	2	3,23	2	100,00%	—	—	—	—
Alezredes	1	1,61	1	100,00%	—	—	—	—
Összesen:	62	100,00	46	74,19%	15	24,19%	1	1,61%

A XXI. tábla adatait vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy az 1944. október 15/16-án tényleges szolgálatban álló katonai felső vezetők közül 46-an vállaltak szolgálatot Szálasi nyilas rendszere alatt (közülük többen ennek „köszönhetik”, hogy e felmérésbe bekerültek, hiszen már korábban jeleztük, hogy az időhátarokat rugalmasan kezelve 1945 áprilisáig vizsgáljuk e kérdéskört), míg 15-en tagadták meg a további szolgálatot. Nem vállalt továbbá szolgálatot a négy politikai funkcióban levő katona közül három. Feltétlenül figyelmet érdemel az a tény, hogy a legmagasabb rendfokozatot viselő katonák, illetve a politikai funkcióban levők nem vállalták a nyilas hatalom kiszolgálását. A tíz tényleges és szolgálaton kívüli viszonyban levő vezérezredes közül mindössze egy, Beregfy Károly vállalta és szolgált Szálasi kormányát! Ugyancsak nem vállalt szolgálatot az altábornagyok több mint 30 százaléka! (Közülük többen, mármint a szolgálatot teljesítők közül, 1944 decembere és 1945 februárja között beteg jelentettek, illetve rövid szolgálat után nyugállományba kerültek 1945 elején.)

Rendkívül magas, majdnem száz százalékos a szolgálatvállalás a vezérőrnagyok és ezredesek esetében. Nem kívánjuk egyértelmű bizonyítéknak és magyarázatnak tekinteni a következő táblázat eredményét, de mindenesetre jelentőséget tulajdonítunk neki a Szálasi-kormányzat alatti szolgálatvállalásban. Azt nézzük meg ugyanis, hogy miként változott a 46 szolgálatot vállalt tábornok és törzstiszt rendfokozata 1944. október 15/16-a után. „Mégválalta-e” — és ha igen, milyen módon — a nyilas vezetés a Horthyra tett eskü megszegését?

XXII. tábla

Időszak	Rendfokozati megoszlás					
	Alezredes	Ezredes	Vezérőrnagy	Altábornagy	Vezérezredes	
1944. október 15/16-án	1 2,17%	2 4,35%	22 47,83%	20 43,48%	1 2,17%	
1944. október 15/16-a után ⁵⁰	— —	1 2,17%	6 13,04%	31 67,39%	8 17,39%	

50 A kinevezések jelentős része 1944. november 1-i, de van 1945 februári előléptetés is (Billnitzer, Hindy).

Amint látjuk, jelentős változások álltak be a rendfokozati megoszlás tekintetében. A hatalomra jutott nyilas vezetés ugyanis a szolgálatot nem vállalt katonai felső vezetők helyére új embereket nevezett ki és ezek nagy részét magasabb rendfokozatba is előléptette. Ez a szolgálatot vállalt 46 személy esetében a következőket jelentette: az alezredes ezredessé lépett elő, a két ezredes vezérőrnagy lett, a 22 vezérőrnagyból 17 altábornaggyá, (közülük egy, Makay István, a halála után), 1 pedig vezérezredessé lépett elő. A 20 altábornagy közül hatan kapták meg a vezérezredesi, harmadik tábornoki csillagot.

A nyilas vezetés természetesen nem csak a tényleges szolgálatban álló tábornokok között kereste hadserege felső vezetőit, hanem a nyugállományban levő egykori katonai felső vezetők közül is számosat reaktivált, akik természetesen örömmel fogadták ezt. Így lett újra tényleges állományú és lépett elő vezérezredessé, a rendfokozatától korábban megfosztott Feketehalmy-Czeydner Ferenc.⁵¹ Ugyancsak vezérezredes lett a nyugállományú altábornagy, Magyarosy Sándor.⁵² Nyugállományú vezérőrnagyból lett tényleges állományú altábornagygyá Bisza Ferenc,⁵³ Grassy József.⁵⁴ Ismét tényleges állományba került Nemerey Márton altábornagy. Barabás Emil nyugállományú altábornagy Szálasi katonai tanácsadója lett. Az altábornagyi rendfokozatról a nyugállományban lemondott Ruskay Jenő megkapta a vezérezredesi címet és jelleget.⁵⁵ Szálasi és kormányzata nem fukarkodott az előléptetésekkel, kitüntetésekkel. Voltak akik ezért korábbi énjüket tagadták meg — pl. az anglofilként ismert Farkas Ferenc — és vállalták a szolgálatot.

A Szálasi hatalomra kerülése után szolgálatot nem vállalt tábornokok, továbbá azok a nem tényleges egykori katonai felső vezetők, akik bizonyos nyilas- és németellenesség csírait hordozták magukban, vagy egyszerűen hüek maradtak esküjükhöz, Horthyhoz, nyilas, illetve német fogságba kerültek.⁵⁶

Visszatérve 1944. október 15/16-ára, megállapíthatjuk, hogy a katonai felső vezetés jelentős része — a katonai és politikai beosztásokban levő vezérezredek, ide számítva az igencsak kétes szerepet játszó Vörös Jánost is — szinte kivétel nélkül elfogadta és megpróbálta teljesíteni — a maga módján — a Legfelsőbb Hadúr, Horthy Miklós kormányzó megfelelően elő nem készített és így már eleve kudarcra ítélt „kiugrási parancsát”. Az már más kérdés, és nem tartozik a tanulmány keretei közé, hogy a parancsokat miként hajtották végre, pontosabban miként szabotálták el a katonai iskoláikat zömében már 1919 után (!) végzett középszintű katonai vezetők, akik már nem az Osztrák—Magyar Monarchia abszolút tekintélyt tisztelő, politikamentes hadseregeiben nőttek fel és komoly nyilas befolyás alatt álltak.

Úgy véljük, a tanulmányban feldolgozott adatok, a táblázatok eredményeinek ismeretében összefoglalásként elmondhatjuk, hogy az ellenforradalmi Magyarország katonai felső vezetésének tagjai a XIX. század harmadik harmadának és a századfordulónak a középrétegek alsó régióiba tartozó értelmiségi, kispolgári családjaiból kerültek ki. Azokból a családokból, amelyek anyagi helyzetüket tekintve sem tartoztak a kimondottan magas jövedelmű rétegek, osz-

51 Az „újvidéki események” miatt hadbírói eljárás folyt ellene, az igazságszolgáltatás elől Németországba szökött és az SS-ben szolgált.

52 1944. október 1-vel helyezték nyugállományba, vezérezredessé 1944. november 1-vel lépett elő.

53 1943-ban mint vezérőrnagy került nyugállományba, 1944. november 1-vel reaktiválták és kinevezték altábornaggyá.

54 Az „újvidéki események” miatt 1944-ben nyugállományba helyezve, 1944. november 1-vel reaktiválva és altábornaggyá előléptetve.

55 Ruskay Jenő 1944 őszén, a nyilas hatalomátvétel után kapta meg a vezérezredesi címet és jelleget.

56 A katonai felső vezetés tagjai közül — a teljesség igénye nélkül — a következők voltak nyilas, illetve német fogságban: Csataj Lajos, Lakatos Géza, Hennyey Gusztáv, Veress Lajos, Bély Alajos, Vattay Antal, Lázár Károly, Bajnóczy József, Szombathelyi Ferenc, Nagy Vilmos, Keresztes-Fischer Lajos, Ruskiczay-Rüdiger Imre...

tályok soraiba. A tanulmányban vizsgálat alá vett 253 személy jelentős részének pálya-, pontosabban hivatásválasztását erősen befolyásolta az ingyenes továbbtanulás lehetősége, valamint a társadalmi és anyagi helyzetükben várhatóan bekövetkező pozitív előjelű változás lehetősége, amelyet a tiszti hivatás biztosíthatott számukra. Ragaszkodásuk az adott társadalmi viszonyok fenntartásához egyértelmű, hiszen egy társadalmi rendszerváltozás teljes egzisztenciális romlást idézett volna — és idézett is — elő soraikban. A változatlanosság viszont biztosította — volna — számukra az uralkodó osztályokhoz való tartozást, a hatalomban való részesedést. Azokhoz az uralkodó osztályokhoz, amelyeknek bizonyos körei — pl. a született arisztokrácia, bizonyos pénz- és iparmágnás csoportok — nemigen fogadták be a hozzájuk képest sok esetben túlzottan alacsony társadalmi rétegekből felemelkedett katonai vezetőket. A katonák, a katonai elit tagjainak esetében ugyanis erőteljes különbséget kell tennünk a katonai hivatásnak, az egyenruhának kijáró társadalmi megbecsülés és elismerés, valamint az ellenforradalmi Magyarországon sokkal jelentősebb társasági be-, illetve elfogadtatás között!

A katonai felső vezetés tagjainak jelentős része származási, vallási stb. hovatartozásra való tekintet nélkül elfogadta és támogatta az 1919 után kialakult társadalmi rendszert és hűségeseinek bizonyult Horthy Miklós kormányzóhoz, a Legfelsőbb Hadúrhoz. Neveltetésük, a századelő politikamentes Honvéd és közös hadseregében eltöltött évek a parancsok feltétlen végrehajtását, az abszolút tekintélytiszteletet sulykolták beléjük. Ez egyben azt is jelentette, hogy önálló cselekvésre még sorsdöntő helyzetekben is képtelenek voltak. Jól bizonyítja ezt 1944. október 15/16-a, amikor is — önálló döntés helyett — állandóan Budapestről várták az utasításokat, megerősítéseket. Nem voltak képesek túllépni azokon a politikai és társadalmi korlátokon, amelyek előttük tornyosultak, amelyek egykoron eléjük állítottak. Megelégedtek a passzivitással, sorsuk vállalásával.

A második világháború befejezése után nagy részük a demokratikus átalakulás lázában égő Magyarországon maradt, közülük néhányan a megalakuló demokratikus honvédségnek is tagjai, vezetői lettek (Kozma István, Plaththy Pál, Vörös János [!] stb.). Közülük került ki a demokratikus Magyarország első miniszterelnöke, Miklós Béla, és kormányának két tagja, Faragho Gábor,⁵⁷ valamint Vörös János.⁵⁸ Azokat a katonai felső vezetőket, akiket a Népbíróságok háborús bűnösnek találtak, elítélték. Ugyancsak sokakat ítétek el közülük a koncepciók perének időszakában a katonai bíróságok. A nyugatra távozottak egy része az emigránsok politikamentes életét élte, míg mások — elsődlegesen a nyilas hatalom kiszolgálói — aktív, Magyarországellenes tevékenységet fejtettek ki és fejtenek ki ma is. Azokat a tábournokokat, akik szolgálatot vállaltak a Szálasi-kormány hatalomra kerülése után, a demokratikus magyar honvédség soraiból „kicsapta” és rendfokozatuktól megfosztotta.

57 Közellátásügyi miniszter az Ideiglenes Nemzeti Kormányban (1944. december 22—1945. július 21.).

58 Honvédelmi miniszter az Ideiglenes Nemzeti Kormányban (1944. december 22—1945. november 15.)

Шандор Сакай

ВЫСШЕЕ РУКОВОДСТВО АРМИИ КОНТРРЕВОЛЮЦИОННОЙ ВЕНГРИИ
(1919—1944 ГГ.)

Резюме

В контрреволюционной Венгрии значительную роль в становлении контрреволюционного режима сыграла армия, высшее руководство которой в период 1919—1945 годов составляло около 1100—1200 человек. На основании данных, касающихся 253 человек, автор статьи исследует состав высшего военного руководства Венгрии.

Обследование охватило всех министров обороны, главнокомандующих армии, начальников генерального штаба и генерал-полковников, а также почти всех без исключения генерал-лейтенантов этого периода.

Обследование показывает, что члены руководящего слоя высшего военного руководства являлись выходцами из семей интеллигенции и мелкой буржуазии, занимавшей положение в нижней прослойке средних слоев населения страны. Выбор ими военного призвания, направление их на военное поприще происходили примерно, когда им было 10—18 лет. Почти пятьдесят процентов их были уроженцами территорий, которые по Трианонскому мирному договору были отторгнуты от Венгрии, что в значительной мере повлияло на их облик.

Их военная карьера началась в период австро-венгерской монархии, как правило во время первой мировой войны, в должности капитанов — подполковников в большинстве случаев в составе генерального штаба. Они почти все без исключения имели образование штабистов и служили также в органах генерального штаба.

Многие члены высшего военного руководства периода контрреволюции сражались в армии Венгерской Советской Республики, которая вела справедливую оборонительную войну против интервенционистских войск. Однако, надо отметить, что этот факт не сломал их военную карьеру.

На военную карьеру членов высшего военного руководства Венгрии наложили отпечаток такие факторы, как развитость армии, её численный состав. Вследствие этого некоторые возрастные контингенты были представлены в высшем военном руководстве в более значительном численном составе, особенно в период второй мировой войны.

Значительным событием в Венгрии в период второй мировой войны была попытка «выскочить» из войны, совершенная 15—16 октября 1944 года. В неудаче этой попытки значительную роль сыграли и члены высшего военного руководства, самые выше чины которого не рехались взять на себя роль в период незаконного правления Салаши.

Sándor Szakály

DIE HÖHERE FÜHRUNG DER ARMEE DES GEGENREVOLUTIONÄREN
UNGARNS (1919—1944)

Resumee

In der Entsehung des gegenrevolutionären Ungarns spielte die Armee, deren höhere Führung im Zeitabschnitt zwischen 1919 und 1944 etwa 1100—1200 Mann zählte, eine beutende Rolle. Die Studie untersucht die Zusammensetzung der ungarischen höheren militärischen Führung aufgrund Angaben von den 253 Personen, die die engere führende Schicht gebildet haben.

Zur Studie wurden alle Verteidigungsminister, Armeeeoberkommandanten, Generalstabchefs und Generalobersten, beziehungsweise fast ohne Ausnahme alle Feldmarschalleutnanten der Zeitperioden herangezogen.

Die Forschungen beweisen, dass die Mitglieder dieser führenden Schicht der höheren militärischen Führung aus den im letzten Drittel des XIX-ten Jahrhunderts in den interen Regionen der ungarländischen Mittelschichten stehenden intellektuellen, kleinbürgerlichen Familien stammten. Sie wurden zur militärischen Laufbahn im Alter von 10 bis 18 Jahren gelenkt, dann haben sie den Offiziersberuf gewählt. Etwa fünfzig Prozent von ihnen stammten aus den, durch den Friedensvertrag von Trianon, von Ungarn abgetrennten Gebieten, welche Tatsache ihre Einstellung bedeutend bestimmte.

Ihre militärische Laufbahn begann zur Zeit der Österreichisch—Ungarischen Monarchie; während des ersten Weltkrieges waren sie im allgemeinen Oberleutnanten,

Oberstleutnanten, meistens im Generalstab. Fast alle absolvierten den Kurs des Generalstabs.

Viele Mitglieder der höheren militärischen Führung der gegenrevolutionären Zeitperiode kämpften in der Armee der Ungarischen Räterepublik, die einen Landesverteidigungskampf gegen den Interwentionstruppen führte. Dies bedeutete überigens keinen Bruch in ihrer militärischen Karriere.

Der Entwicklungsstand und Stärke des Heeres drückte seinen Stempel der Laufbahn der Mitglieder der geprüften Gruppe auf. Demzufolge beteiligten sich gewisse Altersklassen — hauptsächlich zur Zeit des zweiten Weltkrieges — in grösserer Anzahl in der höheren militärischen Führung.

In der Zeit des zweiten Weltkrieges war der 15. 16-te Oktober 1944, der „Loslösungsversuch“ ein bedeutendes Ereignis in Ungarn. In seiner Erfolglosigkeit spielten die Mitglieder der höheren militärischen Führung eine große Rolle, von denen dann die den höchsten Dienstgrad tragenden keine Rolle zur Zeit der ungesetzlichen Szálasi-Regierung übernommen haben.